

UNIVERZITET U BEOGRADU

FAKULTET SPORTA I FIZIČKOG VASPITANJA

ZAVRŠNI RAD

**FIZIČKO VASPITANJE U OBRAZOVNO-VASPITNOM SISTEMU
SRBIJE I EVROPE**

Kandidat: Stefan Marković

Beograd, 2016. godine

UNIVERZITET U BEOGRADU

FAKULTET SPORTA I FIZIČKOG VASPITANJA

ZAVRŠNI RAD

FIZIČKO VASPITANJE U OBRAZOVNO-VASPITNOM SISTEMU SRBIJE I EVROPE

Mentor: van. prof. dr Snežana Radisavljević Janić

Kandidat: Stefan Marković

Datum:

Članovi komisije:

Ocena:

doc. dr Ivana Milanović

red. prof. dr Dragoljub Višnjic

Beograd, 2016. Godine

SAŽETAK

Fizičko vaspitanje predstavlja integralni deo obaveznog obrazovanja, kako u evropskim zemljama, tako i u okviru obrazovno-vaspitnog sistema Republike Srbije. Ono, po pravilu, ima status obaveznog nastavnog predmeta čiji cilj je, više ili manje usaglašen, i može se definisati kao bio-psiho-socijalni razvoj učenika.

Zadaci fizičkog vaspitanja prilagođavaju nastavu potrebama pojedinačnih država, u skladu sa njihovim društveno-ekonomskim, socio-kulturnim, geografskim, političkim i drugim specifičnostima. Sadržaj nastavnog plana i programa u evropskim zemljama i sadržaj nastavnog plana i programa u Republici Srbiji praktično se ne razlikuju. Primarno zastupljene aktivnosti su sportske igre, atletika i gimnastika.

Fond časova fizičkog vaspitanja varira u širokim granicama, a naša zemlja se nalazi u grupi država sa relativno velikom zastupljenošću nastave fizičkog vaspitanja u ukupnom nastavnom vremenu. Ipak, fond časova fizičkog vaspitanja na čitavom evropskom kontinentu je daleko od minimuma kojim bi se obezbedili uslovi za zdrav i neometan razvoj dece i omladine.

Za ocenjivanje učenika u evropskim obrazovnim sistemima primenjuju se numerička ili analitička metoda, kao i njihove kombinacije. Praksa ocenjivanja u našoj zemlji favorizuje numerički oblik ocenjivanja.

Nastavu fizičkog vaspitanja u Republici Srbiji na nivou osnovnog obrazovanja u mlađim razredima sprovode nastavnici razredne nastave, a u starijim razredima predmetni nastavnici. U srednjem obrazovanju fizičko vaspitanje predaju isključivo predmetni nastavnici. U oba slučaja postoji obaveza kontinuiranog profesionalnog usavršavanja. U ovom domenu, može se reći da je naš obrazovno-vaspitni sistem usklađen sa vodećim evropskim sistemima.

Nacionalne strategije i inicijative širokih razmera, pokrenute širom Evrope, imaju za cilj podizanje svesti o značaju i vrednosti fizičke aktivnosti, i povećanje broja fizički aktivne dece i omladine. Kao njihov nosilac, u evropskim okvirima, izdvaja se sistem fizičkog vaspitanja i školskog sporta. Postojeća nacionalna strategija Republike Srbije primarno je okrenuta razvoju sporta.

Neke evropske zemlje nalaze se u procesu reformi kojima fizičko vaspitanje prilagođavaju svojim potrebama i državnoj politici. Najveću težinu imaju reforme nastavnog plana i programa. Podaci o reformama koje obuhvataju fizičko vaspitanje u Republici Srbiji nisu dostupni.

SADRŽAJ

1. UVOD	4
2. PREDMET, CILJ I ZADACI RADA	8
3. NACIONALNE STRATEGIJE I INICIJATIVE ŠIROKIH RAZMERA	9
3.1 Nacionalne strategije naspram inicijativa širokih razmera	9
3.2 Nacionalne strategije i inicijative na evropskom kontinentu	10
3.3 Ciljevi nacionalnih strategija i inicijativa širokih razmera u Evropi	17
3.4 Osvrt na koncepcije prisutne u Evropi	19
3.5 Nacionalna strategija Republike Srbije	20
4. NASTAVNI PLAN I PROGRAM	23
4.1 Nastavni plan i program ili kurikulum – okvir nastavnog procesa	23
4.2 Cilj nastave fizičkog vaspitanja u Srbiji i u Evropi	24
4.3 Aktivnosti zastupljene u okviru nastavnog plana i programa fizičkog vaspitanja u evropskim zemljama	27
4.4 Plan i program fizičkog vaspitanja u Srbiji	30
4.5 Ishodi učenja	32
5. FOND ČASOVA	33
6. OCENJIVANJE	40
6.1 Ocenjivanje učenika	40
6.2 Ocenjivanje u fizičkom vaspitanju	43
6.3 Ocenjivanje učenika u evropskim zemljama	44
6.4 Ocenjivanje u fizikom vaspitanju u okviru obrazovno-vaspitnog sistema Republike Srbije	46
7. NASTAVNI KADAR	49
7.1 Nastavnici	49
7.2 Kvalifikacije nastavnika koji izvode nastavu fizičkog vaspitanja u evropskim obrazovno-vaspitnim sistemima	50
7.3 Kontinuirani profesionalni razvoj nastavnika u evropskim okvirima	52
7.4 Kvalifikacije nastavnika koji izvode nastavu fizičkog vaspitanja u Republici Srbiji	54
7.5 Stručno usavršavanje nastavnika u Republici Srbiji	55
8. VANČASOVNE AKTIVNOSTI	57
8.1 Vančasovne aktivnosti u fizičkom vaspitanju	57
8.2 Vančasovne aktivnosti u fizičkom vaspitanju u evropskim okvirima	58
8.3 Vančasovne aktivnosti u fizičkom vaspitanju u Republici Srbiji	59
9. PLANIRANE REFORME	62
9.1 Planirane reforme u evropskim državama	62
10. ZAKLJUČAK	64
11. LITERATURA	66

1. UVOD

Fizičko vaspitanje, sport i rekreacija, čine jedinstven sistem fizičke kulture u okviru koga se, sa različitim ciljem ali koristeći isto sredstvo – fizičku aktivnost, teži unapređenju psiho-fizičkih karakteristika pojedinca, od postojećeg, ka nekom željenom stanju.

Uopšteno, može se reći da rekreacija obuhvata svaku dobrovoljnu fizičku aktivnost, koja se realizuje u čovekovom slobodnom vremenu, a kao posledica njegove unutrašnje težnje da kroz kretanje-vežbanje održi ili unapredi svoje zdravlje i fizičke sposobnosti te da zadovolji čoveku imanentnu potrebu za lokomocijom.

Sport, sa druge strane, obuhvata plansko, sistematsko i organizovano vežbanje-treniranje, u skladu sa zakonitostima sportskog treninga, a sve u cilju postizanja maksimalnih rezultata na takmičenjima. To je profesionalna delatnost, direktno skopčana sa sticanjem materijalne dobiti.

Fizičko vaspitanje predstavlja specifičnu delatnost usmerenu ka usavršavanju čoveka i njegovih bio-psiho-socijalnih potencijala putem fizičkog vežbanja (Višnjić i sar., 2004.). To je društvena, kulturno-prosvetna i obrazovno-vaspitna delatnost koja najdirektnije otelotvoruje brigu društva za psiho-fizičke sposobnosti i sveukupno zdravlje generacija koje dolaze, a samim tim i čovečanstva uopšte.

Danas, u vremenu kada se suočavamo sa sve nezdravijim stilovima života i sve učestalijom pojavom hipokinezije -“bolesti nekretanja”- koju Svetska zdravstvena organizacija, uz neadekvatnu ishranu, svrstava među vodeće uzroke povećanja broja obolelih od kardiovaskularnih bolesti, gojaznosti, tip II dijabetesa, telesnih deformiteta, psihičkih i psiholoških poremećaja itd. (A European framework to promote physical activity for health, Copenhagen, WHO Regional Office for Europe, 2007.) iskristalisala se potreba za stvaranjem jedinstvenog - fizički aktivnog - fronta koji će obuhvatiti što veći deo populacije, baš kroz sport, rekreaciju i fizičko vaspitanje, a sa posebnim akcentom na uključivanje dece i omladine u fizičko vežbanje i na stvaranje proaktivnog stava ka kretanju kod generacija koje dolaze.

U ovom svetlu, pozicija fizičkog vaspitanja u okviru obrazovno-vaspitnih sistema zemalja Evrope, ali i u okviru obrazovno-vaspitnog sistema u našoj zemlji postavlja ga u prvi plan kao najpotentnijeg nosioca bio-fiziološke adaptacije ali i inkorporacije vrednosnog sistema,

koji sadrži svest o značaju fizičke aktivnosti, u najšire slojeve populacije. Dominantna uloga fizičkog vaspitanja u održavanju psiho-fizičkog zdravlja dece i omladine, a tako i društva uopšte, zasniva se na nizu specifičnosti koje ga izdvajaju od drugih oblika fizičke aktivnosti koji doprinose dobrobiti populacije, gde se pre svega misli na sport i rekreaciju.

Kao prvo, trebalo bi istaći da prema procenama radne grupe Evropske Unije “Sport i zdravlje” (EU Working Group 'Sport & Health', 2008. *EU Physical Activity Guidelines.*), iznetim 2008. godine, čak do 80% školske dece učestvuje u fizičkim aktivnostima isključivo u školi. Ovaj frapantan podatak samo ističe potrebu da se kroz školski sistem, pre svega povećanjem fonda obaveznih časova fizičkog vaspitanja, a zatim i proširenjem ponude vančasovnih aktivnosti u okviru škole deluje u pravcu zadovoljavanja makar minimalne “doze” fizičke aktivnosti u toku dana koju Svetska zdravstvena organizacija i radna grupa Evropske Unije “Sport i zdravlje”, u odvojenim dokumentima, procenjuju na oko 60min dnevno.

Fizičko vaspitanje predstavlja integralni deo obaveznog obrazovanja, kako u zemljama Evrope, tako i u Srbiji. Koncept obaveznog obrazovanja podrazumeva da nije moguće izbeći pohađanje časova i savladavanje sadržaja predviđenih planom i programom u okviru svakog od obaveznih predmeta. S obzirom da je fizičko vaspitanje obavezan predmet u osnovnom i srednjem obrazovanju širom Evrope i u Srbiji, što će u daljem radu biti detaljnije obrađeno, jasno je da ono predstavlja prirodnu polugu kojom se može pokretački delovati na sve više “sedeću” decu i omladinu.

Baš pomenuto obavezno obrazovanje, smešteno u period približno 6-15 godine, poklapa se sa periodom izražene senzitivnosti za razvoj motoričkih sposobnosti, kao i sa periodom povećane “plastičnosti” ličnosti deteta, što omogućava dugoročan uticaj kroz usmeren i pažljivo sproveden vaspitni rad. Efekti delovanja na psiho-fizički, ali i socijalni, profil vaspitanika tokom obrazovanja u srednjoj školi bivaju pre svega produbljeni, na osnovama već urađenog tokom osnovnog obrazovanja, pri čemu ne treba gubiti iz vida da se upornim radom, i u ovom periodu mogu proizvesti dugoročni pozitivni efekti.

Realizacija programa fizičkog vaspitanja kroz osnovno, a zatim i srednje obrazovanje, omogućava raznovrstan i sveobuhvatan uticaj na razvoj motoričkih sposobnosti i sticanje znanja, umenja i navika iz oblasti fizičkog vežbanja. Kroz nastavu fizičkog vaspitanja vrši se sportsko-

tehničko obrazovanje učenika kojima se na ovaj način otvara mogućnost da uspešno učestvuju u različitim sportskim aktivnostima i van škole.

S obzirom na pomenuto sportsko tehničko obrazovanje i mehanizam obaveznosti, koji omogućava odličan obuhvat populacije, fizičko vaspitanje predstavlja, ili bi trebalo da predstavlja, prvi sloj selekcije talentovanih individua za bavljenje sportom. Naravno, ovo zahteva razrađen sistem školskih sportskih sekcija i takmičenja u okviru školskog sistema na različitim nivoima. U tom smislu kao dobar primer može poslužiti Nemačka koja od 1969. godine sprovodi nacionalno takmičenje školskih timova u okviru inicijative “Mladi ljudi treniraju za Olimpijske igre” koje se i danas smatra najvećim školskim sportskim takmičenjem na svetu.

Postojanje specifične sportske infrastrukture i rekvizita koje škole, po pravilu poseduju, usko je povezano sa organizacijom školskih sportskih sekcija i takmičenja. To je i suštinski preduslov i za uspešnu organizaciju vančasovnih sportskih sadržaja, čije su primarne ciljne grupe talentovani sportisti, kao što je to slučaj u Danskoj, Lihtenštajnu i Sloveniji, a takođe mogu biti usmerene i ka uključivanju dece sa invaliditetom ili smetnjama u razvoju u posebno prilagođene aktivnosti ili celovite programe. Ipak, trenutno je od najvećeg značaja proširenje palete dostupnih fizičkih aktivnosti zarad povećanja broja dece i omladine uključene u redovno vežbanje.

Kada se posmatra tok obrazovno-vaspitnog procesa od polaska deteta u školu, pa do završetka, osnovnog ili srednjeg, obrazovanja primećuje se da je njegova osnovna odlika kontinuitet. Baš taj kontinuitet i, pomenuta, obaveznost omogućavaju sprovođenje longitudinalnih studija bez značajnijih osipanja uzorka ispitanika, kao i primenu preseka – transverzalne studije – sa ciljem prikupljanja relevantnih podataka iz različitih oblasti kao što su psihologija i sokoilogija sa jedne ili zdravstveno i fizičko vaspitanje sa druge strane. Ovako prikupljeni podaci, uz antropometriju i testiranja motoričkih sposobnosti u okviru redovne nastave fizičkog vaspitanja, omogućavaju uvid i praćenje bio-fizičkog i psiho-socijalnog statusa dece i omladine, te planiranje i sprovođenje dugoročne razvojne politike koja se, u oblasti fizičkog vaspitanja, manifestuje donošenjem i primenom strategija i inicijativa širokog zahvata čiji se ciljevi, mada globalno usmereni ka povećanju fizički aktivne populacije i povećanju stepena fizičke aktivnosti već aktivne populacije, od države do države razlikuju.

Obrazovni sistem, pa u okviru njega i fizičko vaspitanje, oslanja se na državno finansiranje, i u velikoj meri zavisi baš od finansijske moći države u celini. Škole – državne institucije - zapošljavaju kvalifikovane stručnjake sa završenim osnovnim ili master akademskim studijama ili kvalifikovane trenere koji će pomoći nastavnicima razredne nastave u realizaciji sadržaja predviđenih planom i programom fizičkog vaspitanja.

Iako je evidentno da nastava fizičkog vaspitanja boluje od određenih manjkavosti, koje se pre svega odnose na mali fond časova, malo efektivno vreme vežbanja na času i heterogenost grupe, ono je i dalje prepoznato kao osnovni nosilac državne politike u oblasti fizičke aktivnosti i fizičke kulture uopšte, verovatno i zahvaljujući svojim prethodno navedenim karakteristikama.

Ovaj rad se primarno bavi stanjem fizičkog vaspitanja u zemljama Evrope i u Srbiji, pre svega kroz analizu dostupnih podataka iz relevantnih evropskih i domaćih institucija te njihovim upoređivanjem. Rad je podeljen u poglavlja koja se bave redom: nacionalnim strategijama, sadržajem nastavnih planova i programa, predviđenim fondom časova, ocenjivanjem učenika, nastavnim kadrom, vančasovnim aktivnostima i planiranim reformama u datoj oblasti, tako na sveobuhvatan način pokrivajući relevantan prostor fizičkog vaspitanja i tendencija njegovog razvoja u skladu sa zahtevima koje nameću globalni trendovi življenja.

2. PREDMET, CILJ I ZADACI RADA

Predmet rada je fizičko vaspitanje u obrazovno-vaspitnom sistemu Srbije i Evrope.

Na osnovu definisanog predmeta, cilj rada je da se prikaže i analizira fizičko vaspitanje u obrazovno-vaspitnom sistemu Srbije i Evrope. Analiza je izvršena u odnosu na sledeće kriterijume: Nacionalne strategije i inicijative širokih razmera, Nastavni plan i program, Fond časova, Ocenjivanje učenika, Nastavnici, Vančasovne aktivnosti i Planirane reforme u fizičkom vaspitanju.

Iz definisanog cilja rada proizilaze zadaci rada:

1. Prikaz i analiza postojećih nacionalnih strategija i inicijativa širokih razmera u Evropi i Republici Srbiji
2. Prikaz i analiza nastavnog plana i programa u evropskim zemljama i Republici Srbiji
3. Prikaz i analiza fonda časova fizičkog vaspitanja u evropskim okvirima i u okviru obrazovno-vaspitnog sistema u Republici Srbiji
4. Prikaz i analiza ocenjivanja učenika u Evropi i Republici Srbiji
5. Prikaz i analiza kompetencija i načina usavršavanja nastavnog kadra u evropskim zemljama i Republici Srbiji
6. Prikaz i analiza zastupljenih vančasovnih aktivnosti u vaspitno-obrazovnom sistemu Republike Srbije i Evrope
7. Prikaz i analiza planiranih reformi u fizičkom vaspitanju u evropskim okvirima i u Republici Srbiji
8. Izvođenje zaključaka rada

3. NACIONALNE STRATEGIJE I INICIJATIVE ŠIROKIH RAZMERA

3.1 NACIONALNE STRATEGIJE NASPRAM INICIJATIVA ŠIROKIH RAZMERA

U najopštijem, strategija predstavlja određeni metod ili plan rada, izabran zarad postizanja željenog cilja. Može se reći da u okviru svake strategije postoje dve faze. Prva je faza formulacije, za kojom sledi druga, faza implementacije. U fazi formulacije postavlja se teorijski okvir za rešavanje problema. Sam problem biva definisan i raščlanjen a njegovi ključni aspekti, značajni za ukupno rešavanje, izdvojeni. Zatim, još uvek u okviru prve faze, sledi definisanje opšteg pristupa rešavanju problema tj. njegovih podcelina, uz usvajanje mandatornih mera i opštih preporuka za primenu strategije u praksi. Faza implementacije strategije se nastavlja na prethodnu fazu, i predstavlja praktičnu primenu strategije u skladu sa materijalno-tehničkim, socijalno demografskim, ekonomskim i drugim preduslovima koji neminovno nameću razičite pristupe u različitim područjima.

Nacionalne strategije predstavljaju pokušaj društva da da odgovor na probleme sa kojima se, u različitim oblastima, suočava. U oblasti fizičkog vaspitanja, pa i fizičke kulture uopšte, kao problem sa kojim se u globalnim, evropskim, i republičkim okvirima suočavamo, nameće se sedelački način života, praćen, pre svega, učestalom pojavom gojaznosti, uz neizostavan domino efekat, koji se manifestuje pogoršanjem bezmalo svih aspekata zdravlja, smanjenjem fizičke-radne i odbrambene sposobnosti stanovništva. Na poledini tehnološkog napretka celokupnog društva nalazi se smanjenje svesti o potrebi za kretanjem i smanjenje kretanja uopšte, što dodatno otežava rešavanje već nagomilanih problema. Na ovakvo stanje skreću pažnju dokumenti Svetske zdravstvene organizacije (A European framework to promote physical activity for health, Copenhagen, WHO Regional Office for Europe, 2007.), Evropske komisije (European Commission, White Paper on Sport, 2007.), radne grupe Evropske Unije “Sport i zdravlje” (A European framework to promote physical activity for health, Copenhagen, WHO Regional Office for Europe, 2007.), kao i istraživanja i radovi eminentnih autora.

Evropske zemlje, u oblasti fizičkog vaspitanja, na ovakvu situaciju reagovala su i reaguju donošenjem dve vrste relevantnih dokumenata kojima se stvara okvir za promovisanje fizičkog vaspitanja i fizičke aktivnosti uopšte. Ti dokumenti su: nacionalne strategije u oblasti fizičkog vaspitanja i inicijative širokih razmera sa koordinacijom na centralnom nivou.

Nacionalna strategija se najčešće donosi na centralnom nivou, i razrađuju je nadležna ministarstva, najčešće prosvete, sporta i zdravlja, u saradnji sa telima kao što su Olimpijski komitet, sportski savezi, fakulteti sporta i fizičkog vaspitanja itd., a na osnovu iskustava stečenih primenom prethodne strategije, konsultacija relevantnih tela i stručnjaka iz date oblasti, i što je najvažnije na osnovu planski sprovedenih istraživanja sa ciljem potpunijeg sagledavanja različitih aspekata multidimenzionalnog problema nekretanja. Ona predstavlja vodeći dokument kojim se definiše državna politika, u smislu delovanja sa određenim ciljem u definisanom vremenskom periodu, i sadrži pravac delovanja, smernice za realizaciju predviđenih zadataka, a u nekim slučajevima i konkretne mere i akcije koje se imaju sprovesti.

Inicijativa širokih razmera praktično predstavlja neobavezujuću strategiju, u čije se sprovođenje uključuju zainteresovane strane. Ovim se daje podrška promovisanju fizičke aktivnosti i sporta, kroz delovanje škola ili sportskih klubova i drugih zainteresovanih strana kojima se za potrebe realizacije programa i projekata odobravaju materijalna sredstva. Podrška inicijativama širokih razmera može biti na centralnom nivou, na nivou lokalne samouprave ili na nivou pojedinačnih škola, što zavisi od pozicije i funkcije inicijative u okviru celovitog sistema kojim država pospešuje kvalitet nastave fizičkog vaspitanja i ponudu fizičkih aktivnosti, stimulatивно delujući na uključivanje dece i omladine u vežbanje i razvoj svesti o celoživotnoj vrednosti fizičke aktivnosti.

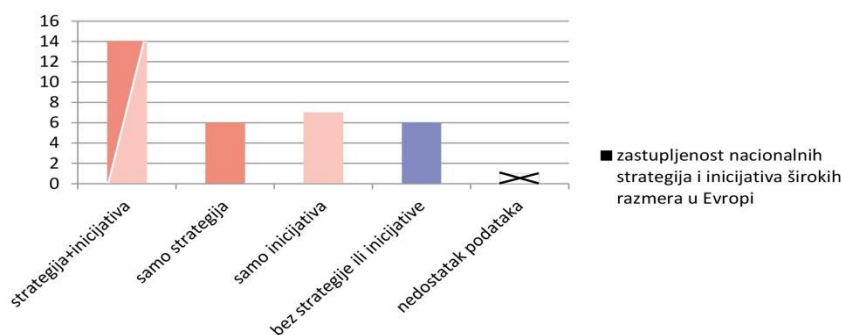
Često nailazimo na paralelno funkcionisanje nacionalnih strategija i inicijativa širokih razmera, ili na situaciju da je inicijativa, ili više njih, integrisana u okvir nacionalne strategije, što samo ukazuje na njihovu komplementarnu funkciju, što neki evropski sistemi, poput Španije, Austrije, Slovenije i Islanda, pokušavaju da iskoriste.

3.2 NACIONALNE STRATEGIJE I INICIJATIVE NA EVROPSKOM KONTINENTU

U okviru EACEA – Izvršne agencije za programe u oblasti obrazovanja, medija i kulture, koja radi pod okriljem Evropske komisije, funkcioniše mreža Eurydice čiji je zadatak da “potpomaže i pospešuje evropsku kooperaciju u oblasti celoživotnog učenja obezbeđivanjem informacija o edukacionim sistemima i obrazovnoj politici u 38 zemalja kao i izvođenjem studija na teme koje su zajedničke različitim evropskim edukacionim sistemima” (http://eacea.ec.europa.eu/education/eurydice/index_en.php). Na osnovu podataka koje je prikupila ova mreža, koja

funkcioniše i u Srbiji, imamo jasan uvid u politiku koju sprovode Evropske zemlje, u domenu nacionalnih strategija i inicijativa širokih razmera, ali i u drugim područjima koja su značajna za funkcionisanje sistema fizičkog vaspitanja i fizičke kulture uopšte. Na sledećoj slici grafički je prikazana zastupljenost nacionalnih strategija i inicijativa u oblasti fizičke kulture.

Slika 1. Zastupljenost nacionalnih strategija i inicijativa širokih razmera u Evropi

Izvor: European Commission/EACEA/Eurydice, 2013. *Physical Education and Sport at School in Europe* Eurydice Report.
Luxembourg: Publications Office of the European Union; modifikovano za potrebe rada

Kao što se jasno može videti na prethodnoj slici, u oko polovini obrađenih obrazovnih sistema postoji nacionalna strategija, dok oko dve trećine sistema koristi inicijative širokih razmera. Ipak, kao dominantan trend se izdvaja postojanje nacionalne strategije koju potpomaže jedna, ili više, inicijativa širokih razmera.

Ono što je evidentno jeste činjenica, da je potreba za delovanjem prepoznata i da zemlje širom Evrope reaguju na postojeće, najblaže rečeno, zabrinjavajuće stanje i navike svog stanovništva. U tom smislu, treba imati u vidu da najugroženiji deo stanovništva predstavljaju baš deca i omladina, koja tek prolaze kroz period psiho-fizičkog razvoja, a svoje stečene, ili nestečene, navike, svojstva i znanja tek imaju da eksploatišu tokom daljeg života, te da ih prenesu na svoje potomstvo. Za dalje potrebe ovog rada, značajno je da se na jasan i očigledan način sagleda usmerenost strategija i inicijativa evropskih zemalja, uključujući Srbiju, zbog čega se autor opredelio za sledeći tabelarni prikaz.

Tabela 1. Usmerenost nacionalnih strategija i inicijativa širokih razmera u okviru evropskih obrazovnih sistema

Obrazovni sistem	Strategija	Usmerenost	Inicijativa	Usmerenost
Austrija	Strategija dečijeg zdravlja	Podsticanje učešća u fizičkim aktivnostima; obrazovanje u domenu fiz. aktivnosti i ishrane	Školske sportske igre; Zdrava škola	Akcent na najboljim timovima i sportistima; Bolje kretanje u toku redovne nastave, pojačana fizička aktivnost u slobodnom vremenu, bolja saradnja škola sa sportskim klubovima
Belgija(flamansko g.p.)	Strategija organizacije sportova u školama	Razvoj sportova u školi; interakcija FV i sportskih aktivnosti u školi sa lokalnim sportskim inicijativama; vančasovne sportske aktivnosti		
Belgija(nemačko g.p.)			Program školskih sportova	Promovisanje fizičkog vaspitanja u školama
Bugarska	Nacionalna strategija za razvoj fizičkog vaspitanja i sporta	Povećanje udela fizički aktivnog stanovništva; podizanje svesti učenika o važnosti učešća u sportskim aktivnostima; povećanje finansiranja aktivnosti u školi		
Češka Republika	Ideja o državnoj pomoći za sportove u ČR	FV u školskom sistemu; sport za sve; unapređenje finansiranja i sportskih objekata		
Estonija			Nacionalni dani zdravlja	Promovisanje sportskih aktivnosti, zimskih sportova i aktivnosti na otvorenom
Finska			Finske škole u pokretu	Podizanje nivoa fizičke aktivnosti u toku školskog dana

Grčka			Obrazovni i sportski program:1. na stadionu Panatenaikos i Drevnoj Olimpiji 2. u atinskom olimpijsko-atletskom kompleksu 3. o Paraolimpijskim igrama	Obrazovne posete i učešće u sportkim aktivnostima; inkluzija; aktivnosti za osobe sa posebnim potrebama
Hrvatska	Strategija razvoja školskog sporta	Uspostavljanje optimalnih uslova za razvoj školskog sporta- infrastruktura, obrazovanje trenera, organizacije, finansiranje; sportske aktivnosti takmičarskog karaktera, inkluzija		
Irska			Zastava aktivne škole	Prepoznavanje i podsticanje škola da proaktivno deluju u domenu fizičkog vaspitanja;
Island	Politika Ministarstva prosvete, nauke i kulture u pitanjima sporta	Važnost vežbanja u toku obrazovanja; povećanje broja fizičkih aktivnosti u OO i SO; unapređenje saradnje na relaciji sportski klubovi-škole; podučavanje o vrednosti fizičke aktivnosti i zdravog života	Škole koje promovišu zdravlje	Promovisanje zdravlja
Italija			Motorička pismenost; Sportske igre učenika; Nacionalni fond za sportske projekte	Poboljšanje motoričke sposobnosti predadolescenata; prikupljanje podataka; sportske igre učenika u saradnji sa sportskim savezima; finansijski fond za dodatnu naknadu nastavnicima FV koji pokreću sportske projekte

Kipar			Olimpijski obrazovni program; Nacionalna oznaka školskog sporta	Promovisanje olimpijskih vrednosti i ideje; podsticanje fizičke aktivnosti i produženje fizičke aktivnosti u školama
Letonija	Smernice politike sporta; Nacionalni program razvoja sporta	Razvoj dečijeg i omladinskog sporta; inkluzija; elitni sport; sportski objekti	Omladinske olimpijske igre; Nastavnik sporta koji je obeležio godinu	Uključenje što većeg broja mladih; promocija kvalitetne nastave i FV uopšte
Lihtenštajn	Ideja nacionalnog sporta	Isticanje značaja fizičke aktivnosti; promocija i unapređenje ponude izbornih i dobrovoljnih sportskih aktivnosti u školama	Školski sport i takmičenja	Pristup dodatnoj fizičkoj aktivnosti kroz vančasovne sadržaje; saradnja nastavnika i sportskih klubova kroz godišnja sportska prvenstva u školama
Litvanija	Strategija razvoja sporta	Povećanje broja časova FV; upotreba sportske infrastrukture obrazovnih institucija	Litvanski Olimpijski festival za decu školskog uzrasta; Program "Deca plivaju u srednjim opšteobrazovnim školama"	Uključivanje dece u aktivnosti u oblasti sporta i umetnosti; obuka plivanja i sigurnost na vodi
Malta	Menjanje sporta: ka ličnom razvoju, zdravlju i uspehu	Promovisanje programa fizičke aktivnosti za decu i roditelje; edukacija u oblasti fizičke kulture	Devojčice u pokretu; Sportski program u prirodi	Povećanje učešća devojčica u fizičkim aktivnostima; alternativne aktivnosti u prirodi, razvoj leaderskih i veština primenljivih u prirodi
Nemačka			Mladi ljudi treniraju za OI; Savezne omladinske igre	Dugoročna motivacija za vežbanje; promovisanje sportskog uspeha kao vrednosti; promovisanje bazičnih sportova; povećanje motivacije kod manje uspešne dece

Poljska	Strategija razvoja sporta u Poljskoj	Razvoj obaveznog FV i vančasovnih aktivnosti; stvaranje fizički aktivnog društva	Moj sportski teren	Razvoj višenamenske sportske infrastrukture
Portugal	Školski sport	Promovisanje zdravlja i fizičke aktivnosti; povećanje dostupnih fizičkih aktivnosti u školama	Aktivnosti za obogaćivanje nastavnog plana i programa u osnovnim školama; program Pesoa	Proširivanje učenja i u oblasti FV; borba protiv gojaznosti, kroz povećanje fizičke aktivnosti i zdravu ishranu
Rumunija	Protokol Ministarstva prosvete, Olimpijskog komiteta i agencije za omladinu i sport	Unapređenje zdravlja stanovništva uključivanjem učenika u sportske aktivnosti	“Mlade nade” u badmintonu; Ponovo otkriti Oina – deo našeg rumunskog identiteta	Promovisanje badmintona; promovisanje Oina
Slovačka	Ideja pospešivanja fizičke aktivnosti kod dece i omladine	Razvoj pozitivnog stava ka celoživotnom bavljenju fizičkom aktivnošću		
Slovenija	Nacionalna strategija promovisanja fizičke aktivnosti u cilju poboljšanja zdravlja	Promovisanje svih kretanja i fizičke aktivnosti; izgradnja kulture fizičke aktivnosti zarad poboljšanja zdravlja; makar sat fizičke aktivnosti dnevno kod dece	Zlatno sunce; Krpan; Zdravi životni stil; Naučimo da plivamo	Obogaćenje slobodnog vremena dece sportskim aktivnostima kroz igru; razvoj motoričkih sposobnosti kroz obimniju nastavu FV i promocija zdravog životnog stila; unapređenje plivačkih sposobnosti i obuka plivanja
Španija	Integralni plan za fizičke aktivnosti i sport; Integralni plan za fizičke aktivnosti i sport kod dece školskog uzrasta	Promovisanje fizičkog vaspitanja i fizičke aktivnosti u obrazovnom sistemu; uključivanje u treniranje školama, sportskim klubovima itd.	Nacionalni program promocije i podrške školskom sportu; Španska prvenstva namenjena deci i mladim ljudima školskog uzrasta; Škole koje promovišu fizičku vežbu i sport	Podrška podsticanju i promovisanju fizičkih aktivnosti u školskim sredinama; organizacija školskih prvenstava; razvoj školskih centara preko kojih se promoviše fizičko vežbanje i sport

Srbija	Strategija razvoja sporta	U domenu FV: Usvajanje znanja o fizičkoj aktivnosti i izgradnja pravilnih kretnih navika; povećanje broja dece i omladine aktivne unutar sistema školskog sporta; povećanje broja dece uključene u sistem sporta;		
UK-Engleska	Strategija omladinskog sporta; stvaranje sportske navike za ceo život	Izgradnja nasleđa takmičarskih sportova u školama; poboljšanje veza škola i sportskih klubova; proširenje ponude sportova za omladinu	Školske igre	Motivacija omladine za unutar i među-školsko sportsko takmičenje; povećanje broja uključenih u takmičenja; sport za osobe sa invaliditetom
UK-Severna Irska	Sport je važan: Strategija Severne Irske za sport i fizičku rekreaciju	Obezbeđivanje učešća u vančasovnom sportu za svu decu iznad 8 godina najmanje 2 sata nedeljno	Activ8	8 koraka za podizanje svesti o važnosti fizičke aktivnosti bar 60min dnevno
UK-Škotska			Aktivne škole	Razvojem veza između škola i sportskih klubova pojačati uključanje dece u sport van redovne nastave FV
UK-Vels	Dvadesetogodišnja strategija za sport i fizičku aktivnost u Velsu; Stvaranje aktivnog Velsa	Zdravlje nacije i znanje u domenu fizičke aktivnosti; naglašavanje uloge FV; podsticanje dece i omladine na celoživotnu fizičku aktivnost	Zmajevski sportovi; 5x60; Fizičko vaspitanje i školski sport	Prilika za bavljenje sportom van okvira FV kroz osam prilagođenih programa; povećanje ponude fizičkih aktivnosti u OO zarad dostizanja 5x60min nedeljno; obezbeđivanje uslova da svaka mlada osoba bude uključena u FV i školski sport

Izvor: European Commission/EACEA/Eurydice, 2013. *Physical Education and Sport at School in Europe* Eurydice Report.

Luxembourg: Publications Office of the European Union; modifikovano za potrebe rada

Ako se sa pažnjom sagleda usmerenost strategija i inicijativa koje sprovode evropske zemlje, nametnuće se jedan, naoko jednostavan, ali za ovaj rad krucijalan zaključak: Bezmalobesve zemlje Evrope, koje poseduju strategiju ili inicijativu, opredelile su se da svoje delovanje na decu i omladinu plasiraju kroz sistem PESS - physical education & school sport, dakle sistem fizičkog vaspitanja i školskog sporta, koristeći postojeći institucionalizovan okvir u sastavu obrazovnog sistema i oslanjajući se na pripadajući nastavni kadar i infrastrukturu. Saradnja sa organizacijama iz oblasti sporta tretira se kao jedan od sekundarnih ciljeva strategija ili inicijativa. Na ovom mestu treba istaći da se mehanizam obaveznosti, koji predstavlja jedan od osnovnih stožera svih ljudskih delatnosti koje proizvode dobra u bilo kom obliku, praktično uopšte ne koristi, te da strategije i inicijative u Evropi ne predviđaju povećanje broja časova FV, osim, eksplicitno, u Litvaniji i, implicitno, u Poljskoj. Ovim se prema skromnom mišljenju autora ovog rada u velikoj meri obesmišljava finansijsko ulaganje i uloženi rad u realizaciju navedenih projekata. Dalje, ovim su proizvedeni efekti umanjeni s obzirom da su porodica, kao osnovni činilac vaspitanja u uzrastu koji obuhvata osnovno obrazovanje, i sredina koja je dominantna u pubertetu, dakle u periodu srednjeg obrazovanja, već pokazale svoj kapacitet u domenu promovisanja fizički aktivnog i zdravog života što je rezultovalo trenutnim, više nego zabrinjavajućim stanjem. Da li je ovakvo stanje posledica demokratskih tekovina i građanskih sloboda ili je u pitanju nedostatak svesti o navedenom, pokazaće vreme.

3.3 CILJEVI NACIONALNIH STRATEGIJA I INICIJATIVA ŠIROKIH RAZMERA U EVROPI

Ciljevi na koje je fokusirano delovanje evropskih strategija i inicijativa mogu se, grubo, podeliti na primarne i sekundarne. Ipak, da bi se jasno sagledale tendencije aktuelne politike evropskih zemalja u oblasti fizičke aktivnosti dece i omladine, koje su se materijalizovale kroz definisanje nacionalnih strategija i inicijativa širokih razmera, ciljevi zastupljeni u pomenutim dokumentima biće podeljeni u sledeće tri grupe: primarni, sekundarni i tercijalni.

Kao primarni ciljevi, u okviru navedenih nacionalnih strategija i inicijativa širokih razmera izdvajaju se:

1. Podizanje svesti o značaju i vrednosti fizičke aktivnosti kod dece i omladine;

2. Povećanje broja fizički aktivne dece i omladine u okviru nastavnih, vančasovnih i sportskih aktivnosti.

Navedeni primarni ciljevi su očigledno u potpunosti komplementarni i svoju funkciju u zadovoljavaju samo kroz međusobnu sinergiju. U idealnom slučaju delovanje ka realizaciji ova dva cilja predstavlja bipedalan hod kojim se društvo kreće ka zdravlju, fizičkoj, radnoj i odbrambenoj sposobnosti, a zatim, i ka međunarodno priznatom sportskom postignuću.

Kao sekundarni ciljevi, zastupljeni u okviru većine nacionalnih strategija i inicijativa širokih razmera u evropskim okvirima, mogu se identifikovati sledeći:

1. Povećanje broja dostupnih fizičkih i sportskih aktivnosti u školama;
2. Organizacija sistema školskih takmičenja u različitim disciplinama, na svim nivoima;
3. Finansijska podrška školskom sportu;
4. Saradnja škola sa sportskim savezima kroz zajedničko delovanje u organizaciji trenažnih i takmičarskih aktivnosti;
5. Promovisanje zdravlja i zdravih životnih navika.

Sekundarni ciljevi odražavaju, ranije pomenutu, svest o značaju, vrednosti i kapacitetu obrazovnog sistema, u delu osnovnog i srednjeg obrazovanja. U tom okviru, rad kroz nastavu fizičkog vaspitanja i njegovo proširenje kroz vančasovne aktivnosti nosi najveći teret, ali i poseduje najveći potencijal, u sprovođenju državne politike u oblasti vežbanja i stvaranja fizički aktivne nacije.

Kao tercijalni ciljevi, izdvojeni su oni koji se javljaju u manjem broju nacionalnih strategija ili inicijativa širokih razmera. U ovu grupu spadaju:

1. Inkluzija;
2. Infrastrukturni kapacitet za promociju i uključenje u fizičke aktivnosti;
3. Edukacija roditelja.

Ostaje otvoreno pitanje koji je razlog da se edukacija roditelja nađe među najmanje zastupljenim ciljevima i kako ovakvo delovanje, u širem okviru, nije prepoznato kao način da se pravovremeno, kroz prvu kariku vaspitanja, porodicu, utiče na decu i omladinu.

3.4 OSVRT NA KONCEPCIJE PRISUTNE U EVROPI

Kada se već bavimo nacionalnim strategijama i inicijativama širokih razmera u evropskom kontekstu, ne bi smeli da propustimo da se osvrnemo na neke koje se, na određeni način, izdvajaju.

Kao autoru ovog rada posebno interesantan koncept, pa stoga i na prvom mestu, izdvojila se italijanska inicijativa širokih razmera pod nazivom “Nacionalni fond za sportske projekte”, koja predviđa fond sredstava za nastavnike fizičkog vaspitanja u srednjim školama koji pokreću sportske projekte. Ovaj fond pokriva platu za najviše 6 dodatnih sati rada nedeljno za uključene nastavnike, a sa 6 sati usmerenog i planiranog rada nedeljno mogu se postići vrlo zanimljivi rezultati. Može se pretpostaviti da finansijski motivisani nastavnici verovatno mnogo više vode računa o motivisanosti učenika i njihovom učešću u ponuđenim sadržajima...dok budžet izdržava.

Zatim, tu je primer Malte koji, makar na papiru, izgleda odlično. Nacionalna strategija usmerena je promovisanju programa fizičke aktivnosti za decu i roditelje, kao i edukaciji u oblasti fizičke kulture. Ova strategija potpomognuta je dvema inicijativama širokih razmera kroz koje se teži povećanju učešća devojčica u fizičkim aktivnostima, i primeni alternativnih aktivnosti kroz koje se razvijaju veštine primenljive u prirodi.

U Španiji koegzistiraju dve nacionalne strategije, i tri inicijative širokih razmera, sve usmerene ka sistemu fizičkog vaspitanja i školskog sporta – PESS. Dakle, model napora ka aktivaciji dece i omladine, usmeren je kroz delovanje u okviru obrazovnog sistema, koji ima kapacitet da sprovede predviđene programe na kvalitetan način. Za praćenje strategije utvrđena su merila za 2016. i 2020. Godinu, a implementaciju strategije prati Visoki savet za sport.

Na kraju treba pomenuti da je Svetska zdravstvena organizacija formulisala Strategiju fizičke aktivnosti za evropski region, za period 2016-2025. Godine. Ovaj dokument kao prvi prioritet navodi obezbeđivanje vođstva i koordinacije za promovisanje fizičke aktivnosti, a zatim ističe značaj potpomaganja razvoja dece i omladine, posle toga slede sve ostale oblasti od šireg interesa kao što su: promovisanje celoživotne fizičke aktivnosti za odrasle, u svim aspektima života, promovisanje fizičke aktivnosti među starijim članovima društva itd.

Ovaj dokument ukazuje na značaj saradnje elemenata državnog aparata, pre svega ministarstava sporta, zdravlja i edukacije na promociji fizičke aktivnosti kod dece i omladine, i u aktivaciji devojčica, gde se vidi sve jači trend smanjenja fizičke aktivnosti. Takođe, skreće pažnju i na sve veći pritisak koji fond časova fizičkog vaspitanja u školi trpi usled povećanja zahteva koji se pred učenike postavljaju u okviru drugih predmeta (Physical activity strategy for the WHO European region 2016-2025., Copenhagen, WHO Regional Office for Europe, 2016.), bez obzira na dokaze koji ukazuju da više fizičke aktivnosti poboljšava uspeh u učenju (Sallis, J. i dr., Effects of health-related physical education on academic achievement:project SPARK, 1999.). Naravno, pored navedenog, ova strategija se primarno bavi problemom hipokinezije kao uzročnikom bolesti i stanja koje vode smanjenju radne sposobnosti i posledičnom opterećivanju zdravstvenog sistema.

3.5 NACIONALNA STRATEGIJA REPUBLIKE SRBIJE

Nаша zemlja poseduje nacionalnu strategiju pod nazivom “Strategija razvoja sporta u republici Srbiji za period 2014-2018”, koja predstavlja nastavak istoimene strategije koja je bila aktuelna u periodu 2009-2013. godine, i navedena je u tabeli na prethodnim stranicama. Ovaj dokument, obima 30 stranica, sa akcionim planom za sprovođenje koji ga dopunjuje i “čini njegov sastavni deo”, obuhvata razne aspekte sporta, i razvoja sporta, manje značajne u kontekstu ovog rada, ali se bavi i problematikom unapređenja sporta dece i omladine, uključujući i školski sport.

Strategijom su, u poglavlju 7, definisane sledeće 4 prioritetne oblasti:

1. Razvoj sporta dece i omladine, uključujući i školski sport;
2. Povećanje obuhvata bavljenja građana sportom kroz razvoj i unapređenje sportske rekreacije;
3. Razvoj i unapređenje vrhunskog sporta;
4. Razvoj i unapređenje sportske infrastrukture.

Shodno tome, kao opši cilj prve prioritetne oblasti, u okviru Akcionog plana, navedeno je unapređenje školskog i univerzitetskog sporta, a plan u nastavku predviđa realizaciju opšteg cilja kroz definisane aktivnosti u okviru 7 podcelina-posebnih ciljeva, što je prikazano u Tabeli 2.

Tabela 2. Ciljevi prve prioritetne oblasti Strategije razvoja sporta u Republici Srbiji

Opšti cilj: Unapređen školski i univerzitetski sport	
Posebni cilj	Aktivnosti
Poboljšani materijalno tehnički uslovi za realizaciju aktivnosti školskog i univerzitetskog sporta	Opremanje škola funkcionalnim spravama i rekvizitima prema prethodno utvrđenim prioritetima
Povećan broj sportskih sekcija i drugih vannastavnih sportskih i rekreativnih aktivnosti u okviru školskog i univerzitetskog sporta	Stvaranje uslova za ispunjavanje kriterijuma da za svako dete/učenika bude obezbeđena minimum jedna sportska sekcija; povećanje ponude sportskih sadržaja na univerzitetima
Povećano učešće učenika i studenata na školskim i univerzitetskim sportskim priredbama	Stvaranje uslova za ispunjenje osnovnih prioriteta školskog sporta: sveobuhvatnost, zdravstveni aspekt i prepoznavanje talenata; povećanje učešća studenata na sportskim studentskim takmičenjima
Poboljšan stručno pedagoški rad i unapređena institucionalna saradnja u okviru školskog i univerzitetskog sporta	Podizanje nivoa stručnog rada u školskom i univerzitetskom sportu, tako da ispunjeni zakonski i kvalitativni uslovi u pogledu potrebnih stručnih kvalifikacija i znanja za rad sa decom i omladinom
Podstaknuto značajnije uključivanje jedinica lokalne samouprave u realizaciju i unapređenje školskog i univerzitetskog sporta	Stvaranje uslova za razvoj predškolskog, školskog i univerzitetskog sporta na nivou JLS, kao prioriteta
Unapređenje medijskog praćenja i promocija školskog i univerzitetskog sporta u cilju negovanja kulture sportskog ponašanja, fer pleja, saradnje, tolerancije i poštovanja različitosti na sportskim terenima i pored njih	Popularisanje predškolskog, školskog i univerzitetskog sporta kroz veću medijsku prisutnost i isticanja javnog značaja školskog sporta
Unapređenje veze između škola i organizacija u oblasti sporta i podstaknuti programi u sportovima koji privlače decu i omladinu	Podizanje nivoa saradnje između škola i organizacija u oblasti sporta u cilju povećanja obuhvata bavljenja dece i mladih sportskim aktivnostima i fizičkim vežbanjem

Izvor: Akcioni plan za sprovođenje strategije razvoja sporta u republici Srbiji 2014-2018. godine; modifikovano za potrebe rada

Kao što se iz Tabele 2 može uočiti, postojeća nacionalna strategija, u domenu školskog sporta, u značajnoj meri, prati tendencije koje su aktuelne i u Evropskim obrazovnim sistemima. Ovaj dokument se u okviru druge prioritetne oblasti bavi povećanjem procenta fizički aktivnog stanovništva i povećanjem svesti o važnosti redovne fizičke aktivnosti u svim slojevima društva, što je opet u skladu sa evropskim tendencijama.

Ipak, čitajući Strategiju, ostaje utisak da je ona generalno nedorečena, u velikoj meri okrenuta sportu-sporta radi, da se fizičko vaspitanje u potpunosti zanemaruje, prenebregavajući njegovu temeljnu vrednost u kulturnom, socijalnom, psihološkom i na kraju fizičkom razvoju dece i omladine, te da kompletan sistem fizičke kulture smešta pod kišobran sporta, time utičući na iskrivljeno sagledavanje vrednosti vežbanja uopšte.

Kao racionalno rešenje nameće se najzastupljeniji model u evropskim okvirima, tj. formulisanje strategije razvoja fizičkog vaspitanja ili, jedne ili više, inicijativa širokih razmera, čime bi se, u sinergiji sa postojećom strategijom, dugoročno postizali željeni rezultati.

4. NASTAVNI PLAN I PROGRAM

4.1 NASTAVNI PLAN I PROGRAM ILI KURIKULUM – OKVIR NASTAVNOG PROCESA

Koncepcija sistema obrazovanja, koja odslikava težnju društva da svoje građane na najbolji način osposobi za promenljive uslove života i rada, materijalizuje se kroz definisanje obrazovnog okvira, u obliku nastavnog plana i programa ili u obliku kurikuluma, čime se opredeljuju, pre svega, usmerenost, tok i sadržaj ukupnog obrazovnog procesa, a zatim i njegovih podcelina koje čine, uslovno zasebni, nastavni predmeti.

Nastavni plan predstavlja osnovni zvanični dokument u kome se utvrđuje broj i naziv nastavnih predmeta, predviđenih za određenu vrstu škole, redosled njihovog učenja prema razredima, norme nastavnog vremena tokom radne nedelje iskazane u časovima za svaki nastavni predmet posebno i za sve nastavne predmete (Trnavac i Đorđević, 2010).

Nastavni program predstavlja za svakog nastavnika obavezan dokument koji se sastoji iz uvodnih napomena o ciljevima i didaktičko-vaspitnim zadacima datog predmeta: sadržaja, njihovog redosleda, sistema i obima znanja i navika kojima učenici treba da ovladaju tokom svake školske godine (Trnavac i Đorđević, 2010).

Kao što se iz navedenih definicija jasno vidi nastavni plan suštinski predstavlja vremenski okvir za realizaciju nastavnog programa svakog od predviđenih predmeta ponaosob, i skupa, u toku svake školske godine, ali i u toku školovanja u celini, dok nastavni program opredeljuje cilj, zadatke, metode i podceline nastave određenog predmeta, u konkretnom slučaju fizičkog vaspitanja.

Nastavni plan i nastavni program, predstavljaju osnovu uniformnog obrazovno-vaspitnog sistema, koji je, istorijski gledano, dominirao na evropskom kontinentu tokom 20. veka, a i dalje je prisutan u mnogim zemljama, pa i kod nas. Baš uniformnost, ili nedostatak iste, predstavlja osnovu razgraničenja između koncepcije uniformnog, krutog, istog za sve plana i programa i prilagodljivog, na zasebnim potrebama zasnovanog kurikuluma.

Sam pojam kurikulum, koji potiče od latinskog currere, što označava tok ili pravac odvijanja, višeznačan je i pluralistički, i u njegovom se osvetljavanju može koristiti više pristupa. U tom smislu, Smit (Smith, 2000) navodi sledeća 4 pristupa shvatanju i određivanju kurikuluma:

1. Kurikulum kao program – u središte obrazovno-vaspitne delatnosti se stavlja propisani sadržaj, koji treba realizovati u praksi – ovaj model se poistovećuje sa nastavnim planom i programom a koristi se još i termin Syllabus – popis, pregled
2. Kurikulum kao produkt – kurikulum se određuje kao program aktivnosti nastavnika i učenika usmerenih na ostvarivanje utvrđenih ciljeva i ishoda obrazovanja (Grundy, prema Smith, 2000). Centralno mesto zauzimaju ishodi koje učenici treba da postignu, a sadržaji i metode se određuju u odnosu na predviđene rezultate
3. Kurikulum kao proces – kurikulum se tumači kao kontinuirana interakcija nastavnika, učenika i znanja, gradi se i razvija u konkretnoj praksi ostavljajući veliku slobodu u izboru sadržaja i načina rada u svakoj pojedinačnoj situaciji
4. Kurikulum kao praksa – naglasak je na stalnom preispitivanju i istraživanju vaspitno obrazovne prakse

U krajnjem, kurikulum predstavlja ukupni tok nastavnog procesa koji podrazumeva relativno jedinstvo svih prethodno navedenih koncepcija, više ili manje naglašavajući jednu od njih na uštrb druge, a sve u cilju što efikasnijeg prenosa znanja, veština, navika i vrednosti koje će omogućiti vaspitanicima da se na što bolji način suoče sa izazovima života i rada koji ih, po završetku školovanja očekuju.

Između nastavnog plana i programa i kurikuluma se može staviti znak jednakosti ako se sagledavaju iz ugla funkcije koju u okviru obrazovno-vaspitnog sistema imaju s obzirom da se u oba slučaja radi o okviru u koji se smešta ukupnost nastave sa svim njenim specifičnostima.

4.2 CILJ NASTAVE FIZIČKOG VASPITANJA U SRBIJI I U EVROPI

Kada se posmatra nastava fizičkog vaspitanja, kao i za sve druge predmete, nastavni plan predstavlja vremenski okvir za izvođenje nastave, dok nastavni program definiše cilj i zadatke nastave, daje didaktičko-metodička uputstva za njenu realizaciju, i predviđa sadržaje koji se imaju obraditi u toku svake školske godine, i školovanja u celini.

Program fizičkog vaspitanja za osnovne škole republike Srbije, iz 2004. godine, definiše cilj fizičkog vaspitanja na sledeći način:

“Cilj fizičkog vaspitanja je da se raznovrsnim i sistematskim motoričkim aktivnostima, u povezanosti sa ostalim vaspitno-obrazovnim područjima, doprinese integralnom razvoju ličnosti učenika(kognitivnom, afektivnom i motoričkom), razvoju motoričkih sposobnosti, sticanju, usavršavanju i primeni motoričkih umenja, navika i neophodnih teorijskih znanja u svakodnevnim i specifičnim uslovima života i rada.” (Program fizičkog vaspitanja za osnovne škole, Službeni glasnik RS – Prosvetni glasnik, Beograd, 2004)

Iako datira iz 1992. godine definicija koju je formulisao Matić (1992.) možda i dalje bolje osvetljava cilj fizičkog vaspitanja. Dakle, “Cilj fizičkog vaspitanja je podmirivanje osnovnih bio-psiho-socijalnih potreba učenika za fizičkim aktivnostima, formiranje pravilnog odnosa prema njima i trajno podsticanje učenika da fizičke aktivnosti ugrade u svakodnevni život i kulturu življenja uopšte”. Ovakvo definisanje cilja fizičkog vaspitanja je danas i potpuno aktuelno i u skladu sa evropskim tendencijama razvoja fizičkog vaspitanja i promenama kojima je isto izloženo.

U Evropskim okvirima, fizičko vaspitanje je, u gotovo svim zemljama, usmreno na fizički, lični i socijalni razvoj učenika (European Commission/EACEA/Eurydice, 2013. *Physical Education and Sport at School in Europe* Eurydice Report. Luxembourg: Publications Office of the European Union.).

Fizički razvoj, kao posledica usmerene fizičke aktivnosti, imanentan je nastavi fizičkog vaspitanja. On objedinjuje fiziološke, morfološke i motoričke promene koje nastaju kao posledica vežbanja, ili bolje rečeno bivaju usmerene i facilitirane vežbanjem. Tu se pre svega misli na razvoj lokomotornog aparata, kardio-vaskularnog i respiratornog sistema, zatim na promene telesnih dimenzija i telesnog sastava i na razvoj motoričkih sposobnosti, što u velikoj meri predisponira učenike za dalje učešće u fizičkim aktivnostima, i opredeljuje njihov self-koncept i stav prema vežbanju. U okviru fizičkog razvoja rešavaju se i problemi pravilnog držanja tela i utiče na prevenciju pojave telesnih deformiteta i povećanog udela masti u telesnom sastavu.

Lični razvoj odnosi se, pre svega, na psihološku dimenziju razvoja ličnosti vaspitanika. U tom smislu, fizičko vaspitanje obiluje nedovoljno iskorišćenim potencijalom za kognitivni, konativni i afektivni razvoj učenika. Istraživanja pokazuju pozitivnu vezu između redovnog

učešća u fizičkim aktivnostima i nivoa akademskog postignuća, kako za odrasle, tako i za decu. Istraživanje sprovedeno u Francuskoj još 1952. godine pokazalo je da povećanje fonda časova fizičkog vaspitanja na uštrb drugih nastavnih predmeta ne samo da nije dovelo do pogoršanja rezultata u tim predmetima, već je uslovalo i smanjenje disciplinskih problema, povećanje pažnje i manje odsustvovanje sa časova (Hervert R. 1952., prema Bailey, 2006.). Novija istraživanja ovo ne samo da potvrđuju, već pokazuju i trend poboljšanja akademskih rezultata kao posledicu fizičkog vežbanja. Fizičko vežbanje utiče na razvoj pozitivnog self-koncepta i samopoštovanja, doprinosi realnijem samoprocenjivanju i potpomaže razvoj asertivnog ponašanja (EuropeanCommission/EACEA/Eurydice, 2013. *Physical Education and Sport at School in Europe* Eurydice Report. Luxembourg: Publications Office of the European Union.) koje predstavlja osnovu za prodornu ličnost i preuzimanje inicijative u različitim životnim situacijama.

Socijalni razvoj ispravno je sagledavati samo kroz kontekst pojedinačno određenog društva koje teži da svoje vrednosti prenese na decu i omladinu. U skladu s' tim u evropskim okvirima ne postoji konsenzus u tom pogledu. Termin socijalni razvoj objedinjuje širok spektar veština pri čemu se ističu komunikacija, kooperacija, solidarnost, fer plej, timski rad i dr. U domenu socijalnog razvoja trebalo bi posebnu pažnju posvetiti razvoju kritičkog mišljenja, kao osnove za promišljanje i unapređanje sopstvenog života, a zatim i društva uopšte.

U evropskim zemljama, fizičko vaspitanje je u sve većoj meri usmereno i na promovisanje aktivnog životnog stila koji postaje značajna tema i sve je zastupljeniji u okviru kurikuluma fizičkog vaspitanja (UNESCO World-wide survey of school physical education – Final report 2013.).

Imajući u vidu prethodno navedeno, može se reći da na evropskom kontinentu vlada relativni konsenzus povodom cilja fizičkog vaspitanja, te da je "bio-psiho-socijalni razvoj" i danas aktuelan. Razlike u pojedinačnim sistemima odnose se prvenstveno na fond časova, i u maloj meri na izbor i zastupljenost aktivnosti uključenih u nastavu.

4.3 AKTIVNOSTI ZASTUPLJENE U OKVIRU NASTAVNOG PLANA I PROGRAMA FIZIČKOG VASPITANJA U EVROPSKIM ZEMLJAMA

Na nivou evropskog kontinenta, nastava fizičkog vaspitanja u okviru osnovnog i srednjeg obrazovanja obuhvata obavezne i izborne aktivnosti. U mlađim razredima osnovne škole u nastavu su integrisani različiti prirodni oblici kretanja, kao što su hodanje, skakanje, trčanje i bacanje, dok se u starijim razredima kao nosilac nastave fizičkog vaspitanja pojavljuju sadržaji preuzeti iz različitih sportskih grana gde se pre svega misli na timske sportove, gimnastiku i atletiku. Zastupljenost pojedinih sadržaja, na nivou osnovnog i srednjeg obrazovanja, u evropskim okvirima prikazan je u Tabeli 3.

Tabela 3. Procentualna zastupljenost aktivnosti u evropskim obrazovnim sistemima

	Atletika	Gimnastika	Sportske igre	Individualni sportovi	Ples	Plivanje	Aktivnosti u prirodi	Ostalo
Osnovna škola	91%	97%	100%	73%	81%	59%	57%	36%
Srednja škola	99%	98%	85%	80%	80%	58%	74%	54%

Izvor: (UNESCO World-wide survey of school physical education – Final report 2013.), modifikovano za potrebe rada

Iz Tabele 3 može se jasno uočiti da su timski sportovi, atletika i gimnastika, zastupljeni u bezmalo svim evropskim obrazovnim sistemima, dok je zastupljenost ostalih sadržaja značajno manja. Ipak, potpuna slika se dobija samo ako se zastupljenost sadržaja sagleda kroz njihov udeo u nastavnom vremenu, što u najvećoj meri određuje posledice nastave fizičkog vaspitanja. Procentualna zastupljenost navedenih sadržaja u okviru ukupnog nastavnog vremena prikazana je u Tabeli 4.

Tabela 4. Procentualna zastupljenost sadržaja u ukupnom vremenu nastave u evropskim obrazovnim sistemima

	Atletika	Gimnastika	Sportske igre	Ples	Plivanje	Aktivnosti u prirodi	Ostalo
Osnovna škola	18%	18%	40%	7%	4%	6%	7%
Srednja škola	17%	15%	42%	7%	5%	7%	7%

Izvor: (UNESCO World-wide survey of school physical education – Final report 2013.), modifikovano za potrebe rada

Ovakva situacija je izuzetno zabrinjavajuća s obzirom na činjenicu da je težište nastave fizičkog vaspitanja na sportsko-tehničkom obrazovanju u domenu kompetitivnih sportova čime se ruši aktuelna koncepcija uključivanja što većeg broja učenika u fizičke aktivnosti u školi, i dalje tokom života. Osim toga, mali udeo bazičnih sportova, pre svega atletike i gimnastike u nastavnom vremenu, čime se redukuje njihov razvojni potencijal, zasigurno ne pospešuje ostvarivanje cilja fizičkog vaspitanja.

Kao što je ranije pomenuto, jedna od specifičnosti kurikularnog pristupa nastavi jeste prilagodljivost uslovima i specifičnim zahtevima, koji variraju u zavisnosti od konkretne situacije. U skladu sa tim, skoro jedna trećina evropskih zemalja ostavlja školi autonomiju u pogledu izbora sadržaja, tj. aktivnosti koje će biti obavezne, uz preporuku koje aktivnosti bi trebalo ugraditi u nastavu. Ipak, postoje i drastični primeri potpune autonomije škole. U ostalim slučajevima obavezne aktivnosti se navode u nastavnom planu i programu. Radi lakšeg sagledavanja pomenute situacije u Tabeli 5 dat je prikaz stanja u evropskim obrazovnim sistemima.

Tabela 5. Autonomija škole u izboru sadržaja nastave u evropskim zemljama (obavezne aktivnosti)

Centralni plan i program	Ograničena autonomija škole	Potpuna autonomija škole
BE(de); BE(nl); BG; CZ; DE; EE; EL; FR; CY; LV; LU; HU; MT; NL; PT; SL; SK; FI; UK(eng); UK(wls); UK(nir); HR; IS; LI; CH	DK; ES; LT; AT; RO; SE; IS	BE(fr); IE; IT; PL; UK-sct; TR; NO

Izvor: European Commission/EACEA/Eurydice, 2013. *Physical Education and Sport at School in Europe* Eurydice Report.

Luxembourg: Publications Office of the European Union; modifikovano za potrebe rada

Kada govorimo o izbornim aktivnostima, prvo treba istaći da, po pravilu, škole odlučuju da li će ove aktivnosti uopšte sprovoditi, a ako ih sprovode odabir sadržaja vrše same. Mali broj evropskih zemalja propisuje izborne aktivnosti bilo u osnovnom ili u srednjem obrazovanju. Autonomija škole u izboru aktivnosti je dominantantna. Ipak, ne mali broj zemalja uopšte ne predviđa izborne aktivnosti. Postojeće stanje prikazano je u Tabeli 6.

Tabela 6. Autonomija škole u izboru sadržaja nastave u evropskim zemljama (izborne aktivnosti)

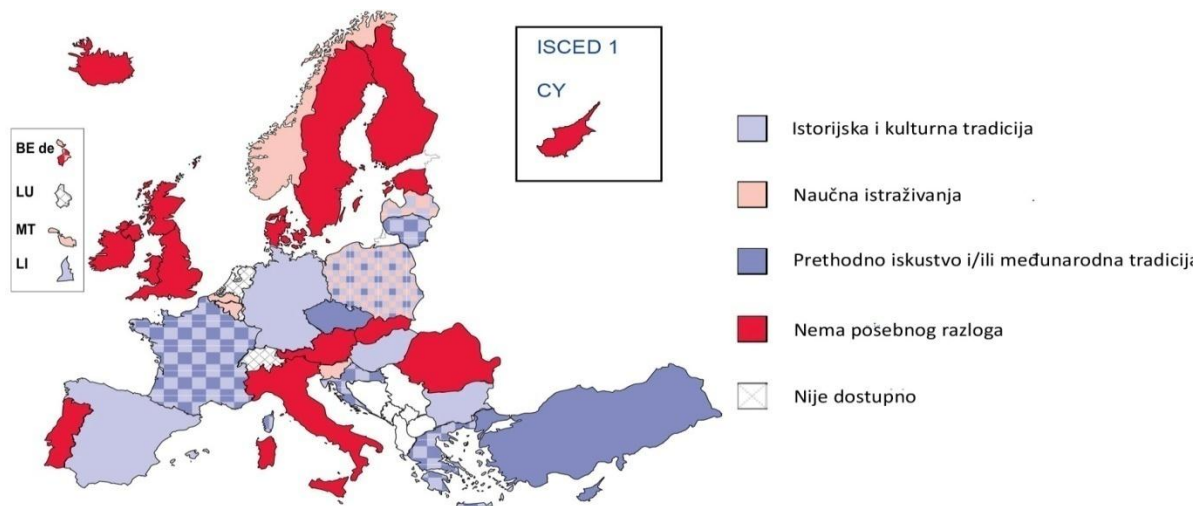
	Centralni plan i program	Autonomija škole	Nisu predviđene aktivnosti
Osnovno obrazovanje	BG; IE; LV; MT; AT; SL; SK; LI	BE(fr); BE(de); BE(nl); CZ; EE; ES; IT; LT; HU; RO; FI; SE; HR; IS; TR	NO; UK(eng); UK(wls); UK(nir); UK(sct); PL; EL; DK; DE
Niže srednje obrazovanje	BG; IE; LV; MT; AT; SL; SK; LI	BE(fr); BE(de); BE(nl); CZ; EE; ES; IT; LT; HU; RO; FI; SE; HR; IS; TR; DE; FR; CY; SK	NO; UK(eng); UK(wls); UK(nir); UK(sct); PL; EL; DK;

Izvor: European Commission/EACEA/Eurydice, 2013. *Physical Education and Sport at School in Europe* Eurydice Report.

Luxembourg: Publications Office of the European Union; modifikovano za potrebe rada

Kao osnovni kriterijum za uključivanje određenih aktivnosti u nastavni plan i program najčešće se navode cilj nastavnog plana i programa i predviđeni ishodi učenja. Osim ta dva primarna kriterijuma izbora, postoje određeni specifični razlozi za izbor aktivnosti, gde se pre svega misli na istorijsku i kulturnu tradiciju, naučna istraživanja, prethodna iskustva i međunarodnu praksu. Razlozi na osnovu kojih se u okviru evropskih obrazovnih sistema vrši izbor obaveznih aktivnosti prikazani su sledećom slikom.

Slika 2. Razlozi za izbor obaveznih aktivnosti u osnovnom i nižem srednjem obrazovnju u evropskim zemljama

Izvor: European Commission/EACEA/Eurydice, 2013. *Physical Education and Sport at School in Europe* Eurydice Report.

Luxembourg: Publications Office of the European Union;

4.4 PLAN I PROGRAM FIZIČKOG VASPITANJA U SRBIJI

Nastavnim planom je postavljen vremenski okvir za realizovanje nastave fizičkog vaspitanja u osnovnim i srednjim školama na teritoriji Republike Srbije. S obzirom da će predviđeni fond časova, na svim stepenima obrazovanja, biti predmet zasebnog poglavlja, na ovom mestu dovoljno je reći da se nastava fizičkog vaspitanja u osnovnoj školi realizuje kroz 3 časa nedeljno, ukupno, dok su u srednjoj školi za nastavu fizičkog vaspitanja nedeljno opredeljena 2 časa.

Program fizičkog vaspitanja konkretizuje cilj fizičkog vaspitanja kroz definisanje zadataka nastave fizičkog vaspitanja. Predviđeni zadaci su (Program fizičkog vaspitanja, 2004):

1. Podsticanje rasta, razvoja i uticanje na pravilno držanje tela;
2. Razvoj i usavršavanje motoričkih sposobnosti;
3. Sticanje motoričkih umenja koja su, kao sadržaji, utvrđeni programom fizičkog vaspitanja i sticanje teorijskih znanja neophodnih za njihovo usvajanje;
4. Usvajanje znanja radi razumevanja značaja i suštine fizičkog vaspitanja definisanog ciljem ovog vaspitno-obrazovnog područja;
5. Formiranje moralno-voljnih kvaliteta ličnosti;
6. Osposobljavanje učenika da stečena umenja, znanja i navike koriste u svakodnevnim uslovima života i rada;
7. Sticanje i razvijanje svesti o potrebi zdravlja, čuvanja zdravlja i zaštiti prirode i čovekove sredine.

U okviru programa dalje su definisani operativni zadaci, za svaki od razreda ponaosob.

Što se tiče aktivnosti predviđenih nastavnim programom za osnovnu školu, u prva dva razreda akcenat je na primeni prirodnih kretanja i njihovih izvedenih formi u cilju razvoja motoričkih sposobnosti i pripreme za kasnije, zahtevnije sadržaje. Već od trećeg razreda, program predviđa primenu sadržaja iz atletike, vežbi na spravama i tlu, ritmičke gimnastike i narodnih plesova, kao i sportskih igara. Pomenute aktivnosti su zastupljene i kroz dalje

školoвање, pri čemu im se dodaju i aktivnosti u prirodi i plivanje. Sledi tabelarni prikaz zastupljenosti obaveznih aktivnosti po razredima u okviru osnovnog i srednjeg obrazovanja u Republici Srbiji.

Tabela 7. Zastupljenost aktivnosti u nastavi fizičkog vaspitanja u osnovnoj školi

	Prirodni i izvedeni oblici kretanja	Atletika	Vežbe na spravama i tlu	Sportske igre	Ritmička gimnastika i narodni plesovi	Plivanje	Aktivnosti u prirodi	Sport po izboru(FV izabrani sport)
1. Razred	✓							
2. Razred	✓							
3. Razred		✓	✓	✓	✓		✓	
4. Razred		✓	✓	✓	✓		✓	
5. Razred		✓	✓	✓	✓	✓		✓
6. Razred		✓	✓	✓	✓			✓
7. Razred		✓	✓	✓	✓			✓
8. Razred		✓	✓	✓	✓		✓	✓

Tabela 8. Zastupljenost aktivnosti u programu fizičkog vaspitanja za gimnazije

	Atletika	Gimnastika: vežbe na spravama i tlu	Sportske igre	Program po izboru učenika
1. Razred	✓	✓	✓	
2. Razred	✓	✓	✓	
3. Razred	✓	✓	✓	
4. Razred				✓

Kao što se može uočiti iz Tabela 7 i 8, fizičko vaspitanje je kroz osnovno i srednje obrazovanje u okviru obrazovnog sistema Republike Srbije, u najvećoj meri oslonjeno na sadržaje iz atletike, gimnastike i sportskih igara. Program za osnovne škole predviđa podelu nastavnih sadržaja na 3 ciklusa, pri čemu je preporuka da po 35% udela u fondu časova imaju atletika i vežbe na spravama i tlu, dok je za sportske igre opredeljeno 30% nastavnog vremena. U srednjoj školi, postoji preporuka da se za atletiku i gimnastiku odvoji po jedan ciklus od uzastopnih 10-12 časova, a za sport po izboru učenika 2 ciklusa istog trajanja. Naravno, ovo su samo preporuke. U praksi, svaki nastavnik fizičkog vaspitanja izrađuje plan rada na makro, mezo i mikro nivou, kojim se, između ostalog, sadržaji koji će biti primenjivani usklađuju sa materijalno-tehničkim uslovima koje škola poseduje, pa često nailazimo na situaciju da sportske igre drastično dominiraju nastavom, što se pravda na ovim, ili nekim drugim razlozima. Još

jedan od razloga za probleme u izvođenju nastave je i nedovoljno osposobljavanje učenika u toku nastave u mladim razredima osnovne škole, što za posledicu ima remećenje napredovanja u toku daljeg školovanja. Ovo je problem sa kojim se suočavaju i druge evropske zemlje i koji se može rešiti samo angažovanjem predmetnih nastavnika fizičkog vaspitanja u svim razredima, što je opet druga tema, pre svega vezana za budžet.

4.5 ISHODI UČENJA

Ishodi učenja predstavljaju željeni ili pretpostavljeni rezultat nastave, koji se manifestuje konkretnim znanjima, veštinama i kompetencijama, koje učenici treba da ponesu po završenom školovanju. Kao i ciljevi, ishodi učenja obuhvataju veštine u vezi sa fizičkim, ličnim i socijalnim razvojem, te ističu važnost zdravog životnog stila (European Commission/EACEA/Eurydice, 2013. *Physical Education and Sport at School in Europe* Eurydice Report.). U okviru evropskih obrazovnih sistema razlikuju se dva pristupa definisanju ishoda učenja. Tako, jedan broj zemalja kvantitativno određuje ishode učenja, pre svega u domenu atletike, plivanja i pešačenja, dok je kvalitativno određivanje prisutno u svim zemljama, uključujući i one koje kvantitativno definišu neke ishode učenja. Prema podacima koje navodi mreža Eurydice, sve evropske zemlje koriste kvalitativno, dok samo 9 zemalja uporedno koristi i kvalitativno i kvantitativno definisanje ishoda učenja.

O okvirima obrazovnog sistema u Srbiji ishodi učenja su bliže definisani Obrazovnim standardima za kraj obaveznog obrazovanja za predmet fizičko vaspitanje. Standardi “artikulišu najvažnije zahteve školskog učenja i nastave i iskazuju ih kao ishode vidljive u ponašanju i rasuđivanju učenika” (Ministarstvo prosvete RS, Obrazovni standardi za kraj obaveznog obrazovanja za predmet fizičko vaspitanje, 2010.). U okviru obrazovnih standarda definisana su 3 nivoa postignuća – osnovni, srednji i napredni – koji pretpostavljaju progresiju zahteva u domenu znanja, veština i umenja, koje učenici treba da postignu. Obrazovni standardi kvalitativno određuju savladanost sadržaja iz programa Fizičkog vaspitanja, usvojenost znanja o fizičkom vežbanju i fizičkom vaspitanju i vrednovanje fizičkog vaspitanja i fizičkog vežbanja od strane učenika. Ovako definisani ishodi učenja omogućavaju unifikaciju kriterijuma za ocenjivanje u nastavi fizičkog vaspitanja i predstavljaju platformu za dalja istraživanja i unapređivanje sistema fizičkog vaspitanja uopšte.

5. FOND ČASOVA

U okviru nastavnog plana, ili kurikuluma, kao što je već pomenuto, definisan je status predmeta u okviru obrazovnog sistema, a zatim i vremenski okvir za realizaciju kompletne nastave u toku celokupnog školovanja. Taj generalni vremenski okvir određen je vremenom podučavanja, koje predstavlja ukupno vreme tokom kojeg učenici aktivno pohađaju nastavu u školi (ne računajući odmore, pauze i sl.), a računa se na godišnjem i/ili na nivou celokupnog školovanja. Ono je pod uticajem više faktora, što se pre svega odnosi na, dužinu školske godine, dužinu radne nedelje, broj i trajanje časova u toku nastavnog dana (European Commission/EACEA, Key Data on Education in Europe 2012.). Taj generalni vremenski okvir, dalje je razrađen dodeljivanjem nastavnog vremena za svaki od obaveznih predmeta, pa tako i za fizičko vaspitanje, u vidu nastavnih časova, čije trajanje u evropskim okvirima varira između 40 i 55 minuta.

Iako je fizičko vaspitanje je u statusu obaveznog predmeta u 98% evropskih obrazovnih sistema (UNESCO World-wide survey of school physical education – Final report 2013.), udeo ovog predmeta u ukupnom vremenu nastave, i sledstveno tome, vreme koje je opredeljeno za nastavu na nedeljnom nivou, i ukupno, variraju u širokom intervalu vradnosti. U Tabeli 9 dat je prikaz procentualnog udela nastave fizičkog vaspitanja u ukupnom vremenu nastave, u osnovnom i obaveznom srednjem obrazovanju u okvirima evropskog kontinenta.

Tabela 9. Procentualni udeo obaveznog fizičkog vaspitanja u ukupnom vremenu nastave

Obrazovni sistem	BE (fr)	BE (de)	BE (nl)	BG	CZ	D K	DE	EE	IE	EL	ES	FR	IT	C Y	L V	LT	LU	HU
Osnovno obrazovanje	7%	*	*	10%	8%	8%	12%	11%	4%	8%	6%	10%	*	6%	8%	12%	10%	15%
Srednje obrazovanje	9%	7%	*	7%	7%	6%	8%	6%	5%	8%	3%	14%	7%	9%	6%	7%	8%	10%

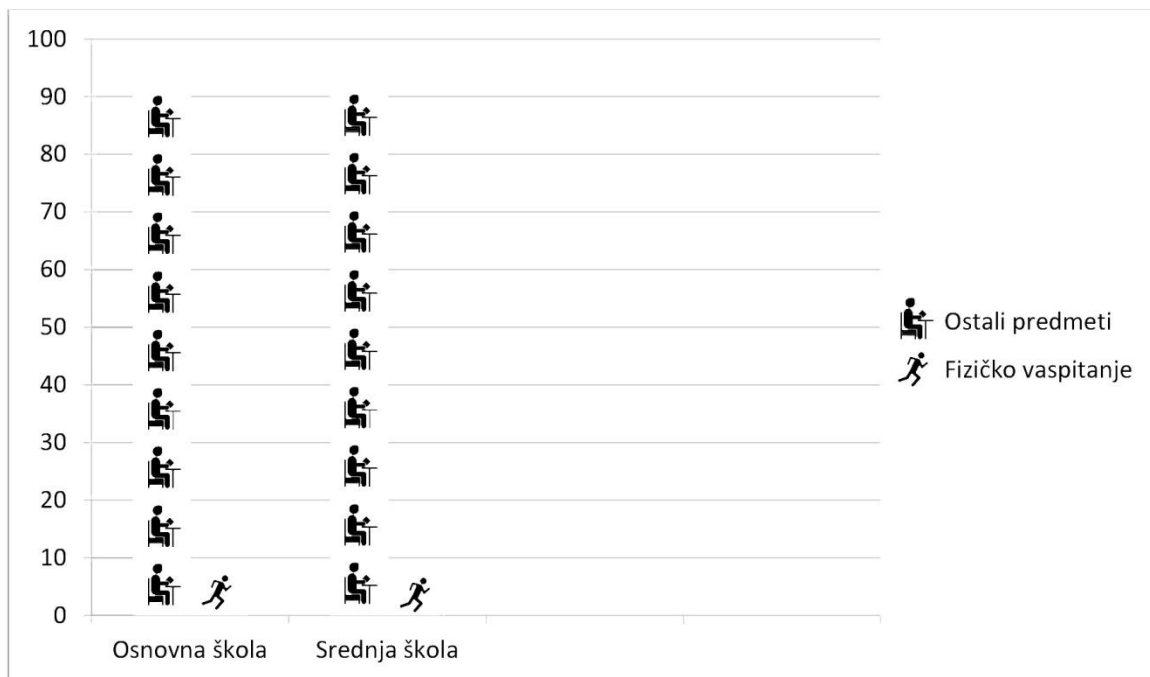
Obrazovni sistem	AT	PL	PT	RO	SL	SK	FI	SE	UK	HR	IS	TR	LI	NO	CH	NL	MT	SRB
Osnovno obrazovanje	11%	13%	*	9%	15%	8%	8%	8%	*	15%	9%	7%	11%	9%	/	*	7%	12%
Srednje obrazovanje	11%	11%	8%	6%	9%	7%	8%	8%	*	8%	8%	3%	9%	9%	/	*	4%	6%

* Obavezan predmet sa fleksibilnim rasporedom

Izvor: European Commission/EACEA/Eurydice, 2013. *Physical Education and Sport at School in Europe* Eurydice Report. Luxembourg: Publications Office of the European Union; Nastavni plan 1-4 razreda osnovnog vaspitanja i obrazovanja; Nastavni plan 5-8 razreda osnovnog vaspitanja i obrazovanja; Nastavni planovi svih tipova gimnazije, Zavod za unapređenje obrazovanja i vaspitanja RS; modifikovano za potrebe rada

Kao što se može videti, samo 1/4 obrazovnih sistema na evropskom kontinentu, među koje spada i Srbija, u okviru osnovnog obrazovanja za fizičko vaspitanje opredeljuje više od 10% ukupnog vremena nastave. U toj grupi prednjače Mađarska, Slovenija i Hrvatska sa po 15% zastupljenosti fizičkog vaspitanja u ukupnom vremenu nastave. Ostale evropske zemlje opredeljuju u proseku 8% ukupnog vremena nastave za fizičko vaspitanje, ali postoje i negativni primeri sa izrazito malim udelom fizičkog vaspitanja u nastavnom kurikulumu. Kada je u pitanju srednje obrazovanje, procenat vremena za nastavu fizičkog vaspitanja opada, pri čemu se izdvajaju negativni primeri Malte i Turske, sa 3% i 4% udela fizičkog vaspitanja u ukupnom vremenu nastave, i pozitivan primer Francuske sa 14% nastavnog vremena opredeljenog za fizičko vaspitanje. U radovima koji se bave ovom problematikom, autori se najčešće osvrću na odnos vremena opredeljenog za nastavu fizičkog vaspitanja naspram vremena opredeljenog za nastavu matematike ili jezika na kome se izvodi nastava, s obzirom da su pomenuta dva nastavna predmeta najzastupljenija sa približnim udelom od 20, odnosno 30% u vremenu nastave. Autor ovog rada je mišljenja da zastupljenost fizičkog vaspitanja u okviru kurikuluma treba sagledavati u širem kontekstu, čime bi se na najjasniji način ukazalo na sledeću činjenicu: Fizičko vaspitanje je nedovoljno zastupljeno s obzirom da stoji kao jedini kontrateg svim negativnim uticajima koje proizvodi celodnevno sedenje u školskoj klupi i konstantan intelektualni napor kome su učenici izloženi. Slika 3 predstavlja pokušaj da se ovo ilustrativno prikaže.

Slika 3. Prosečan udeo fizičke aktivnosti i fizičke neaktivnosti u nastavi

Na kraju, treba imati u vidu da se sve što je navedeno o procentualnoj zastupljenosti nastave fizičkog vaspitanja u okviru nastavnog kurikuluma u različitim evropskim sistemima ne uzima u obzir postojanje fleksibilnog rasporeda časova i autonomije na lokalnom nivou ili na nivou škole, čime se stiču uslovi da pomenuto stanje u praksi bude izmenjeno, najčešće na štetu udela nastave fizičkog vaspitanja.

Na nedeljnom nivou, za nastavu fizičkog vaspitanja se u okviru evropskih obrazovnih sistema odvaja 30-290, prosečno 109, minuta u osnovnom, i 30-240, prosečno 105, minuta u srednjem obrazovanju (UNESCO World-wide survey of school physical education – Final report 2013.). U Tabeli 10 dat je prikaz stanja u pojedinačnim sistemima, uključujući i našu zemlju.

Tabela 10. Nedeljno vreme nastave fizičkog vaspitanja u evropskim obrazovnim sistemima

Country	Primary		Secondary	
	Minutes/Week	Range	Minutes/Week	Range
Albania	90	90	45	45
Andorra	165	165	-	-
Armenia	95	95	90	90
Austria	125	100-150	133	50-200
Azerbaijan	90	90	90	90
Belarus	90	90	90	90
Bosnia-Herzegovina	90	90	90	90
Bulgaria	100	70-120	102	80-120
Belgium (Flanders)	50	50	50	50
Belgium (Wallonia)	100	100	100	100
Croatia	90	90	90	90
Cyprus	50	50	90	90-135
Czech Republic	90	90	95	90-135
Denmark	120	120	150	150
England*	120	120	120	120
Estonia	135	135	90	90
Finland	88	75-90	81	45-90
France	220	220	165	165
Georgia	90	90	90	90
Germany	135	135	135	90-135
Greece	90	90	93	45-135
Hungary	141	112-180	112	45-135
Ireland	59	30-80	76	30-120
Italy	110	60-120	120	120
Latvia	82	70-95	90	80-100
Lichtenstein	135	135	90	90
Lithuania	117	70-135	93	90-135
Luxembourg	142	100-180	129	100-180
Macedonia	120	120	111	90-120
Malta	104	45-120/180	63	40-180
Moldova	90	90	90	90
Monaco	165	120-180	187	180-240
Netherlands	90	90	90	50/120
Northern Ireland	89	30-289	89	80-120
Norway	100	100	120	120
Poland	156	120-180	145	120-180
Portugal	67	45-90	140	120-180
Romania	95	45-100	65	50-150
Russia	157	135-180	157	135-180
Scotland*	120	120	100	100
Serbia	120	90-135	110	90-135
Slovakia	90	90	90	90
Slovenia	135	135	119	90-135
Spain	142	90-180	119	110-120
Sweden	85	60-120	102	60-140
Switzerland	135	135	135	135
Turkey	80	80	80	80
Ukraine	90	90	90	90
Wales*	120	120	120	120
Europe Average	109	30-289	105	30-240

Izvor: (UNESCO World-wide survey of school physical education – Final report 2013.)

Ako zanemarimo reforme obrazovnog sistema koje mogu promeniti sliku zastupljenosti fizičkog vaspitanja u nastavnom kurikulumu, kao i fleksibilnost u rasporedu časova i sve druge faktore koji mogu uticati na smanjenje vremena izdvojenog za nastavu fizičkog vaspitanja i prihvatimo evropski prosek od 109 minuta u osnovnim i 105 minuta u srednjim školama kao apsolutno iskorišćen-što je nemoguće, a znajući da je prosečna radna nedelja u školama u Evropi 5 dana (European Commission/EACEA, Key Data on Education in Europe 2012.), dolazimo do računice da se za fizičko vaspitanje, dakle za pomenuti “bio-psiho-socijalni” razvoj dece i omladine i njihovu indoktrinaciju ka fizičkoj aktivnosti u školama u Evropi prosečno odvaja oko 20 minuta dnevno. Ova brojka neopozivo ukazuje na činjenicu da, i pored deklarativnog opredeljenja evropske zajednice ka omasovljavanju učešća dece i omladine u fizičkim aktivnostima kroz školski sistem, stvarno stanje ne uliva nadu da će doći do značajnijeg pozitivnog pomaka u tom pravcu. Ovome u prilog govori i činjenica da je, prema dostupnim podacima za period 2006-2012. godine, u tom periodu preporučeni broj sati nastave fizičkog vaspitanja u osnovnom, i srednjem obrazovanju, u evropskim zemljama ostao isti ili je došlo do njegovog smanjenja (European Commission/EACEA/Eurydice, 2013. *Physical Education and Sport at School in Europe* Eurydice Report.).

Ako se data problematika posmatra na nivou obrazovno-vaspitnog sistema u našoj zemlji, kao prvi značajan faktor se izdvaja činjenica da je fizičko vaspitanje u mlađim razredima osnovne škole (1-4.) obavezan predmet sa fondom od 3 časa na nedeljnom nivou. Zatim, u starijim razredima osnovne škole (5-8.), fizičko vaspitanje je kao obavezan predmet zastupljeno u nedeljnom rasporedu sa 2 časa, dok se 1 čas nedeljno opredeljuje za nastavu obaveznog izbornog predmeta – fizičko vaspitanje-izabrani sport (izbornost se odnosi na sadržaj nastave). U srednjim školama fizičko vaspitanje takođe ima status obaveznog predmeta sa fondom od 2 časa nedeljno. Udeo fizičkog vaspitanja u nastavi se kroz tok obrazovnog-vaspitnog procesa procentualno smanjuje, s obzirom da se opterećenje, odnosno ukupan broj časova sukcesivno povećava po razredima. Nedeljni fond časova, godišnji broj časova, i procentualni udeo obaveznog predmeta fizičko vaspitanje i obaveznog predmeta fizičko vaspitanje-izabrani sport u ukupnom vremenu nastave u osnovnoj školi prikazani su u Tabeli 11.

Tabela 11. Zastupljenost nastave fizičkog vaspitanja u osnovnoj školi u Srbiji

Osnovna škola	Obavezan predmet fizičko vaspitanje			Obavezan predmet fizičko vaspitanje-izabrani sport		
	Broj časova nedeljno	Broj časova godišnje	Udeo u nastavi	Broj časova nedeljno	Broj časova godišnje	Udeo u nastavi
1. razred	3	108	15.78%	/	/	/
2. razred	3	108	15%	/	/	/
3. razred	3	108	15%	/	/	/
4. razred	3	108	15%	/	/	/
5. razred	2	72	7.4%	1	36	3.7%
6. razred	2	72	7.14%	1	36	3.57%
7. razred	2	72	6.66%	1	36	3.33%
8. razred	2	68	6.66%	1	34	3.33%
Ukupno u toku osnove škole		716	11.08%		142	1.74%

Izvor: Nastavni plan 1-4 razreda osnovnog vaspitanja i obrazovanja; Nastavni plan 5-8 razreda osnovnog vaspitanja i obrazovanja; Zavod za unapređenje obrazovanja i vaspitanja RS; modifikovano za potrebe rada

Situacija u osnovnoj školi je, kao što se može videti iz Tabele 11, u najmanju ruku je zabrinjavajuća. Ostaje otvoreno pitanje, da li će i ovako mali fond časova, opterećen činjenicom da u mlađim razredima nastavu izvode učitelji, a ne predmetni nastavnici fizičkog vaspitanja, biti dodatno redukovano nekom novom reformom školskog sistema u kojoj bi nastavni predmet fizičko vaspitanje-izabrani sport iz statusa obaveznog prešao u status izbornog predmeta, ili će se nastava fizičkog vaspitanja ponovo objediniti u jedan obavezan nastavni predmet sa zajedničkim, ili možda čak povećanim fondom časova.

Sa idejom da se skrene pažnja na marginalnu vremensku zastupljenost fizičkog vaspitanja u srednjoj školi, u Tabeli 12 dat je prikaz nedeljnog i godišnjeg fonda časova fizičkog vaspitanja, uz procentualni udeo ovog obaveznog nastavnog predmeta u ukupnom vremenu nastave.

Tabela 12. Zastupljenost nastave fizičkog vaspitanja u gimnazijama u Srbiji

Srednja škola	Gimnazije		
	Broj časova nedeljno	Broj časova godišnje	Udeo u nastavi
1. razred	2	74	6.66%
2. razred	2	70	6.3%
3. razred	2	72	6.48%
4. razred	2	64	6.46%
Ukupno u toku srednje škole		280	6.47%

Izvor: Nastavni planovi svih tipova gimnazije, Zavod za unapređenje obrazovanja i vaspitanja RS; modifikovano za potrebe rada

Na kraju, kada se sumira postojeće stanje, može se samo reći da sa ovakvim fondom časova, bilo na evropskom nivou ili posmatrano na nivou naše zemlje, tek možemo očekivati kolosalne probleme vezane za fizički i zdravstveni status dece, omladine, i stanovništva uopšte.

6. OCENJIVANJE

6.1 OCENJIVANJE UČENIKA

Ocenjivanje učenika predstavlja pedagošku delatnost koja je normativno regulisana na nivou zakonskih odredbi i podzakonskih akata, i predstavlja integralni deo nastavnog procesa u okvirima bezmalo svih obrazovno-vaspitnih sistema širom sveta. Ocenjivanjem u osnovnoj i srednjoj školi procenjuje se ostvarenost ciljeva i standarda postignuća u toku savladavanja školskog programa (Zakon o osnovama sistema vaspitanja i obrazovanja, 2013.). Iako se napredovanje učenika, kao multidimenzionalna kategorija, konstantno prati, proverava i vrednuje od ulaska u školski sistem, pa do završetka školovanja, baš ocenjivanje predstavlja jedini deo ovih procesa koji se konačno materijalizuje, i kao takvo ima dalekosežan uticaj na psihološki i socijalni profil vaspitanika, u kontekstu daleko širem od školskog, te na taj način, u velikoj meri, trasira njegov razvojni i, u krajnjem, životni put. Ipak, na početku treba skrenuti pažnju na činjenicu da baš ocenjivanje predstavlja jednu od najslabijih karika obrazovno-vaspitnog sistema, te da su teorija i praksa ocenjivanja tokom istorije, a i danas, predmet stalnog preispitivanja, u pokušaju da se dođe do efikasnijeg modela kroz koji će se omogućiti objektivnija procena savladanosti sadržaja predviđenih nastavnim programom.

Kroz pokušaje da se sistem ocenjivanja unapredi i podigne na viši nivo, i kroz praksu različitih obrazovno-vaspitnih sistema, iskristalisala su se tri oblika ocenjivanja koja su danas prisutna u pedagoškoj praksi širom sveta. To su:

1. Numeričko ocenjivanje;
2. Analitičko-verbalno, ili kvalitativno ocenjivanje;
3. Kombinacija numeričkog i analitičkog ocenjivanja.

Numeričko ocenjivanje podrazumeva postojanje skale, na kojoj se uspeh učenika rangira prema određenom kriterijumu. Sa ovim oblikom ocenjivanja svi smo imali priliku da se upoznamo kroz obrazovno-vaspitni sistem u našoj zemlji gde se koristi petostepena numerička skala sa ocenama 1-5, kako u osnovnoj, tako i u srednjoj školi. Drugi primer numeričkog sistema ocenjivanja

nalazimo u SAD gde je u upotrebi šestostepena skala F-A, koja pretpostavlja distribuciju rezultata u skladu sa Gausovom krivom sposobnosti.

Analitičko ocenjivanje podrazumeva opisno evidentiranje napredovanja učenika, čime je stvorena mogućnost da se na bolji način iskažu dinamika i tendencije njihovog daljeg razvoja (Trnavac i Đorđević, 2010), kao i da se uzmu u obzir različite manifestacije rada učenika čime se podsticajno deluje na dalje učenje. Ipak, ovaj oblik ocenjivanja pati od značajnih nesavršenosti, koje se pre svega odnose na stereotipnost i višeznačnost formulacija koje nastavnici, prilikom ocenjivanja, daju, a zatim i na potrebu da se učenici dobro poznaju, što je u uslovima današnje školske prakse, opterećene malim fondom časova, veoma teško. Takođe, može se govoriti i o primerima kvazi-analitičkog ocenjivanja gde se opisna ocena smešta na neku višestepenu skalu i opet, na kraju, manifestuje na isti način kao i kod numeričkog ocenjivanja.

Kombinacija numeričkog i analitičkog ocenjivanja predstavlja pokušaj da se numerička ocena, koja grupiše učenike prema stepenu savladanosti sadržaja nastave, oplemeni, tj. individualizuje dodavanjem verbalnog opisa, sve u cilju da se poveća informativnost ocene, te da ona na taj način dobije na praktičnoj vrednosti, kako za učenika, tako i za društvo uopšte. Ovakav sistem ocenjivanja zaživeo je u obrazovno-vaspitnoj praksi nekih Evropskih zemalja kao što su Francuska, Švajcarska, Nemačka itd.

Govoriti o ocenjivanju je bespredmetno ako se izgubi iz vida činjenica da je ono proces koji treba uvek da bude usmeren ka unapređenju učenika, a zatim i ka unapređenju nastave. U tom smislu, školsko ocenjivanje karakterišu njegove pedagoške, psihološke i socijalne funkcije, ali i ekskluzivan i definitivan uticaj nastavnika koji svojim ličnim stavom i radom obeležava proces ocenjivanja, kao i ceo nastavni proces uopšte.

Pedagoške funkcije školskog ocenjivanja su informativna, evaluativna i instruktivna (Havelka, 2000.). Informativna funkcija ocenjivanja ogleda se u pružanju povratne informacije učenicima, od strane nastavnika, o njihovom radu, napredovanju i postignućima a realizuje se periodično na nivou časa, određenog broja časova ili u dužem vremenskom intervalu, u skladu sa okolnostima i procenom nastavnika. Evaluativna funkcija ocenjivanja temelji se na unapred

postavljenim standardima ili jasno definisanim kriterijumima (Havelka, 2000.). U tom kontekstu, ocene pokazuju odnos između ostvarenih rezultata i zadatih standarda tj. kriterijuma ocenjivanja. Postojanje instruktivne funkcije ocenjivanja zasnovano je na činjenici da se kroz ocenu i proces ocenjivanja pažnja učenika usmerava ka najznačajnijim sadržajima, čime se pospešuje aktivno delovanje učenika ka unapređenju njihovih rezultata.

Psihološke funkcije ocenjivanja, motivaciona i razvojna, ispoljavaju se kao posledica kvalitetne postavke već navedenih pedagoških funkcija, koje se materijalizuju kao posledica pažljivog, planiranog, i nadasve, stručnog rada kvalifikovanog nastavnika. Motivaciona funkcija ocenjivanja se odnosi na pokretanje ili facilitaciju unutrašnjeg motivacionog potencijala učenika, s obzirom da ih ocena svrstava u grupe prema uspešnosti, što ne mora biti u skladu sa njihovim nivoom aspiracija ili samoopažanjem. Zahtevi koji se postavljaju pred učenike treba da budu realno postavljeni, pri čemu se mora imati u vidu i potreba da svaki učenik, pa i najuspešniji, u toku rada bude suočen sa situacijama i zahtevima koji iziskuju značajno ulaganje napora, čime se zadovoljava razvojna funkcija ocenjivanja-unapređenje sopstvenih sposobnosti, i stiče uvid u način na koji se učenici suočavaju sa poteškoćama, što, u krajnjem, ima implikacije i na samu ocenu.

Socijalne funkcije ocenjivanja mogu se podeliti na formalne, gde se pre svega misli na beneficije koje se u društvenom sistemu mogu ostvariti zahvaljujući uspehu u savladavanju nekog verifikovanog obrazovnog programa, i na neformalne, što se odnosi na uticaj ocena u školi na status pojedinca u okviru vršnjačke grupe, porodice, i socijalnog okruženja uopšte.

Ocenjivanje, kao i nastava uopšte, predstavlja interaktivni proces na relaciji učenik-nastavnik kao i na relaciji učenik-gradivo-nastavnik. S' toga i ne čudi činjenica da se značaj i uloga nastavnika u procesu ocenjivanja potencira u praktično svakoj pedagoškoj literaturi koja uključuje, makar i osvrt na, ovu problematiku. Odgovornost koju svaki nastavnik fizičkog vaspitanja, i svaki nastavnik uopšte, ima nije ograničena samo na potrebu da se učenici u što većem stepenu ocenjuju objektivno, već se odnosi i na potrebu da se na učenike deluje vaspitno i stimulatивно, te da se individualni napredak nagradi ocenom koja često nije u saglasju sa pokazanim izvođenjem. Paradoks ocenjivanja, koji podrazumeva sjedinjavanje objektivnosti i

pozitivnog potkrepljenja u fizičkom vaspitanju je drastično izražen i predstavlja Gordijev čvor sa kojim svaki nastavnik, na kraju, mora sam da se izbori.

6.2 OCENJIVANJE U FIZIČKOM VASPITANJU

Nastava fizičkog vaspitanja predstavlja specifičnu pedagošku, i didaktičku, situaciju što u velikoj meri utiče i na ocenjivanje, kao sastavni deo samog obrazovno-vaspitnog procesa. U okviru nastave fizičkog vaspitanja ocenjivanje se javlja kao deo celovitog procesa vrednovanja rezultata nastave i usmereno je, između ostalog, i indoktrinaciji učenika ka fizički aktivnom životu i celoživotnom bavljenju vežbanjem. U tom smislu, značaj uloge nastavnika, koji svojim radom dominantno oblikuju uslove kojima se utiče na ličnost vaspitanika, ne može se previše naglasiti.

Ocenjivanje u fizičkom vaspitanju se vrši na osnovu sagledavanja sledećih elemenata (Program fizičkog vaspitanja, 2004.):

1. Stanje motoričkih sposobnosti;
2. Nivo savladanosti motoričkih znanja, umenja i navika;
3. Odnosa učenika prema radu.

Za merenje motoričkih sposobnosti učenika u nastavi fizičkog vaspitanja koriste se baterije motoričkih testova, tj. skupovi različitih motoričkih zadataka, čije se izvođenje, u strogo preciziranim uslovima, ocenjuje. Testiranje se izvodi periodično, najmanje 2 puta godišnje, što omogućava kontinuirano praćenje fizičkog razvoja, i razvoja pojedinačnih motoričkih sposobnosti učenika, i daje valjane podatke koji imaju značaja za usmeravanje i unapređenje nastave.

Merenje nivoa savladanosti motoričkih znanja, umenja i navika, se u nastavnoj praksi oslanja na tzv. ekspertsku procenu, tj. upoređivanje izvedene i zahtevane motoričke forme, od strane kvalifikovanog nastavnika. Značajna slabost ovakvog načina ocenjivanja se odnosi na dozu subjektivnosti koju svaki nastavnik, u određenoj meri, ispoljava prilikom procene. Ipak, u

ovom segmentu, evidentni su naponi da se deluje u pravcu unifikacije ocenjivanja donošenjem centralnih dokumenata kojima se bliže određuju zahtevi koje učenici moraju da ispune.

Odnos učenika prema radu prati se tokom cele školske godine i to: urednost opreme za vežbanje, redovno prisustvovanje na časovima fizičkog vaspitanja, dosledno izvršavanje radnih zadataka, angažovanje u sportskom životu škole i svoje sredine i dr. (Program fizičkog vaspitanja, 2004.).

Ocenjivanje, u krajnjem, predstavlja procenu finalnog efekta obrazovno-vaspitnog procesa na kraju određenog vremenskog perioda (Višnić i sar., 2004.), i kao takvo nosi informaciju ne samo o postignuću učenika, već i o postignuću nastavnika u radu sa učenicima.

S' tim u vezi, treba pomenuti postojanje tendencije da se ocene nekritički povećavaju na kraju godine, zarad "motivacionog delovanja", pod pritiskom nastavne zajednice, ili kao posledica nekih drugih razloga. Problem podizanja ocena, koji nije isključivo vezan za ocenjivanje u fizičkom vaspitanju, već se javlja i u drugim nastavnim predmetima, urušava temeljnu koncepciju ocenjivanja – postojanje jasnih kriterijuma, čime se negativno deluje na kompletan nastavni proces, motivaciju učenika, percepciju značaja fizičkog vaspitanja kod samih vaspitanika, u nastavnom kolektivu i društvu u celini.

6.3 OCENJIVANJE UČENIKA U EVROPSKIM ZEMLJAMA

U okvirima evropskih obrazovnih sistema učestvovanje, napredak i razvoj učenika u okviru nastave fizičkog vaspitanja se redovno prati i ocenjuje. S obzirom da je fizičko vaspitanje u statusu obaveznog predmeta u osnovnom i srednjem obrazovanju, ono se, u većini slučajeva, ocenjuje na isti način kao i ostali nastavni predmeti. Naravno, postoje i retki izuzeci od ovog pravila, koji podrazumevaju pohađanje nastave fizičkog vaspitanja bez formalnog ocenjivanja rezultata rada. U evropskoj praksi susreću se numeričko i analitičko ocenjivanje, kao kombinacija pomenutih metoda. U većini obrazovnih sistema postoje jasne preporuke o metodama ocenjivanja koje se imaju koristiti u nastavi fizičkog vaspitanja a, pored toga, u određenom broju sistema izdvaja se pozitivan trend postojanja centralnih instrumenata za procenu postignuća. U većini zemalja učenici dobijaju završni izveštaj o rezultatima rada na kraju svake godine, čime su obuhvaćeni i rezultati za nastavni predmet fizičko vaspitanje. Sveobuhvatan pregled ocenjivanja u evropskim obrazovnim sistemima dat je u Tabeli 13.

Tabela 13. Ocenjivanje u okviru evropskih obrazovnih sistema

Obrazovni sistem	Numeričko ocenjivanje		Analitičko ocenjivanje		Godišnji završni izveštaj		Nacionalna skala za procenu	
	Osnovna škola	Srednja škola	Osnovna škola	Srednja škola	Osnovna škola	Srednja škola	Osnovna škola	Srednja škola
BE(fr)	•	•	•	•	×	×	×	×
BE(de)	•	•	•	•	✓	✓	×	×
BE(nl)	•	•	•	•	×	×	×	×
BG	✓	✓	×	×	×	×	×	×
CZ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	×	×
DK	×	×	✓	✓	✓	✓	×	×
DE	✓	✓	×	×	✓	✓	×	×
EE	✓	✓	✓	✓	×	✓	×	×
IE	■	■	■	■	■	■	■	■
EL	✓	✓	✓	×	×	×	×	×
ES	✓	✓	✓	✓	✓	✓	×	×
FR	✓	✓	×	×	×	×	×	×
IT	✓	✓	✓	✓	✓	✓	×	×
CY	×	✓	×	✓	×	✓	×	×
LV	✓	✓	✓	✓	×	×	×	×
LT	✓	✓	✓	✓	✓	×	×	×
HU	✓	✓	✓	✓	✓	✓	×	×
MT	■	✓	■	×	■	×	■	✓
AT	✓	✓	×	×	✓	✓	×	×
PL	✓	✓	✓	×	✓	✓	×	×
PT	✓	✓	✓	✓	✓	✓	×	×
RO	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
SL	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	×
SK	✓	✓	✓	✓	✓	✓	×	×
FI	×	✓	✓	✓	×	×	×	×
SE	×	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
UK(eng)	×	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
UK(wls)	×	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
UK(nir)	×	×	✓	✓	✓	✓	×	×
UK(sct)	×	×	×	×	×	×	×	×
HR	✓	✓	×	×	✓	✓	×	×
IS	•	•	•	•	•	•	✓	✓
TR	✓	✓	✓	✓	✓	✓	×	×
LI	✓	✓	✓	✓	✓	✓	×	×
NO	■	✓	■	×	■	×	■	×

✓ - ima; × - nema; • - autonomija škole; ■ - ne postoji formalno ocenjivanje

Izvor: European Commission/EACEA/Eurydice, 2013. *Physical Education and Sport at School in Europe* Eurydice Report.

Luxembourg: Publications Office of the European Union; modifikovano za potrebe rada

Kao što se može uočiti u Tabeli 13, u većini zemalja koristi se i numerički i analitički model ocenjivanja, kako na nivou osnovnog, tako i na nivou srednjeg obrazovanja. Ipak, primena analitičkog modela ocenjivanja je zastupljenija u osnovnom nego u srednjem obrazovanju, pogotovo ako se ima u vidu činjenica da ne mali broj zemalja koje koriste numeričko ocenjivanje, sa ovom praksom ne započinje od ulaska učenika u obrazovno-vaspitni sistem, već primenjuje opisno ocenjuje i prati napredak učenika u nižim razredima osnovne škole, da bi kasnije prešla na numeričko ocenjivanje. Primeri ovakve prakse su Grčka, gde se ocene u okviru nastavnog predmeta fizičko vaspitanje daju od 3. razreda osnovne škole, Mađarska, u čijem je sistemu moguće ocenjivanje od 2. razreda, Slovenija i Poljska, gde se ocene daju tek od 4. razreda i Finska, sa obaveznom ocenama samo u 8. i 9. razredu. Nasuprot ovakvoj praksi stoje primeri Bugarske, Francuske, Nemačke, Austrije i, susedne, Hrvatske, gde se na oba obrazovna nivoa primenjuje isključivo numerički model ocenjivanja i ekstremno primer Norveške, gde se ocenjivanje uopšte i ne primenjuje (European Commission/EACEA/Eurydice, 2013. *Physical Education and Sport at School in Europe* Eurydice Report.).

Mali broj evropskih zemalja razvio je nacionalne skale za procenu, u cilju obezbeđivanja standardizovanog ocenjivanja u oblasti fizičkog vaspitanja, ali i zarad stvaranja mogućnosti za upoređivanje ishoda učenja na nacionalnom nivou. U ovoj grupi nalaze se Malta, Švedska i Ujedinjeno Kraljevstvo (Engleska i Vels). Razvijanje skala za posebnu evaluaciju određenih sportskih aktivnosti, takođe je zastupljeno u manjem broju zemalja, gde se kao primeri izdvajaju Slovenija i Island u kojima se plivanje ocenjuje nezavisno od ostalih sadržaja fizičkog vaspitanja.

Kao što je već pomenuto, postojanje završnog izveštaja na kraju godine je opšteprihvaćena praksa.

6.4 OCENJIVANJE U FIZIČKOM VASPITANJU U OKVIRU OBRAZOVNO-VASBITNOG SISTEMA REPUBLIKE SRBIJE

U okviru obrazovno-vaspitnog sistema u našoj zemlji za ocenjivanje napretka i rada učenika, u svim nastavnim predmetima, koristi se petostepena numerička skala sa ocenama 1-5. U domenu ocenjivanja, ni obavezni nastavni predmeti “fizičko vaspitanje” i “fizičko vaspitanje-

izabrani sport”, ne predstavljaju izuzetak, osim u prvom razredu osnovne škole, gde se ocenjivanje, prema važećem nastavnom programu za predmet fizičko vaspitanje, vrši opisno, u okviru 3 predefinisana nivoa (Program fizičkog vaspitanja za 1. i 2. razred osnovne škole, Službeni glasnik RS, 2004. Beograd). Prema navodima u pomenutom dokumentu, u fizičkom vaspitanju se 1-4 razreda prati i vrednuje stanje motoričkih sposobnosti, stanje zdravlja i higijenskih navika, nivo savladanosti motornih znanja, umenja i navika i, na kraju, odnos prema radu, dok se od 5-8 razreda, prati i vrednuje stanje motoričkih sposobnosti, odnos prema radu i nivo savladanosti motornih znanja, umenja i navika. Stanje motoričkih sposobnosti – snage, brzine, pokretljivosti, koordinacije i izdržljivosti – se utvrđuje primenom testova – valjanih mernih instrumenata, koji su određeni posebnim Uputstvom. Ocenjivanje stepena savladanosti motoričkih znanja i umenja se sprovodi prema utvrđenim minimalnim obrazovnim zahtevima, koji su, u okviru nastavnog programa, definisani za svaki od razreda posebno. Ocenjivanje je oslonjeno na ekspertsku procenu nastavnika, tj. vizuelno upoređivanje izvedene i zahtevane motoričke forme. Odnos učenika prema radu predstavlja višedimenzionalnu kategoriju, te se ocenjivanje u ovom slučaju oslanja na kontinuirano praćenje rada učenika, od strane nastavnika, tokom cele godine, za šta Program daje smernice.

Kada je u pitanju obavezni nastavni predmet “fizičko vaspitanje izabrani sport” ocenjivanje se vrši na isti način.

Učenici na kraju svakog polugodišta dobijaju zaključne ocene iz svih predmeta, uključujući i fizičko vaspitanje. Ove ocene nemaju karakter završnog izveštaja, s obzirom da su numeričke i nisu praćene opisom koji bi uvećao njihovu informativnost. Ipak, može se reći da je na ovaj način, pre svih roditeljima, omogućen makar periodičan uvid u rezultate učenika koji pohađaju nastavu.

U cilju obezbeđivanja standardizovanog ocenjivanja u oblasti fizičkog vaspitanja, ali i zarad stvaranja mogućnosti za upoređivanje ishoda učenja na nacionalnom nivou, u našoj zemlji su od 2010. godine u upotrebi Obrazovni standardi za kraj obaveznog obrazovanja za nastavni predmet fizičko vaspitanje. Ovaj dokument predstavlja trostepenu skalu za proveru savladanosti sadržaja nastave fizičkog vaspitanja u domenu osposobljenosti u veštinama, znanja o fizičkom vežbanju i fizičkom vaspitanju i vrednovanja fizičkog vežbanja i fizičkog vaspitanja od strane

učenika, čime je postavljena osnova za unapređenje sistema fizičkog vaspitanja, u okvirima postojećih kapaciteta obrazovno-vaspitnog sistema Republike Srbije.

7. NASTAVNI KADAR

7.1 NASTAVNICI

Vodeća uloga nastavnika u okviru obrazovno-vaspitnog sistema, kako kod nas tako i u svetu, uslovljena je činjenicom da se kroz nastavu, interakcijom na relaciji nastavnik-učenik i nastavnik-učenici, ostvaruje jedinstvo vaspitnih i obrazovnih uticaja kojima se deluje na svakog pojedinačnog učenika, tj. da se predviđena znanja plasiraju ka učenicima, uz istovremeno korišćenje potencijala interaktivne nastavne situacije za usmeravanje kognitivnog, konativnog, afektivnog i socijalnog razvoja vaspitanika, pri čemu do izražaja dolazi upravo sposobnost nastavnika da, na adekvatan način, odgovori širokom spektru postavljenih zadataka i situacija integrišući i ispoljavajući sve aspekte njegove ličnosti kroz kontinuirani proces nastave.

U skladu s' tim, kvalifikovanog nastavnika fizičkog vaspitanja, ili nastavnika uopšte, karakteriše niz znanja, umenja, veština i sposobnosti koje se stiču u procesu sopstvenog profesionalnog obrazovanja i usavršavanja, ali je rad kvalitetnog nastavnika obeležen prvenstveno osobinama njegove ličnosti koje daju pečat i oblik njegovom pedagoškom radu.

Kako navode Trnavac i Đorđević (2004.) savremenog nastavnika u školi trebalo bi da odlikuju sledeće temeljne karakteristike:

1. Široko opšte obrazovanje i kultura;
2. Temeljno poznavanje nastavne discipline koju predaje i problema nauke koje se nalaze u osnovi te discipline;
3. Poznavanje psihološko-pedagoških i metodičkih osnova vaspitanja, posebno nastave na svakom uzrastu ponaosob;
4. Ovladanost neophodnim pedagoškim umenjima i proverena osposobljenost za praktičan rad;
5. Izgrađena potreba i navika kontinuiranog profesionalnog usavršavanja.

Kada je u pitanju nastava fizičkog vaspitanja, prethodno navedene karakteristike, dopunjava jedna specifičnost – potreba da nastavnik poseduje tehničku ovladanost sistemom

motoričkih formi i sportova koja je dovedena do automatizovanog dinamičkog stereotipa (Višnjić sar., 2004.), što, pored ostalog, predstavlja prepreku uspešnoj realizaciji nastave fizičkog vaspitanja od strane nastavnika razredne nastave i direktno ukazuje na potrebu da fizičko vaspitanje predaju posebno kvalifikovani predmetni nastavnici.

Ličnost nastavnika, dakle, reflektuje se na celokupan nastavni proces, što se jasno da sagledati kroz njegov stil pedagoškog ponašanja, koji prema Levinu (prema Trnavac i Đorđević, 2004.) može biti autokratski, demokratski ili ravnodušan. Način na koji nastavnik, kroz komunikaciju i rad sa učenicima, integriše u jedinstvenu celinu nastavni program, školski ambijent, ponašanje učenika i svoju koncepciju rada nosi dalekosežne posledice na budući stav vaspitanika u odnosu na fizičko vaspitanje i vežbanje uopšte, ali i motivaciju učenika koja predstavlja kamen temeljac uspešne realizacije zadataka fizičkog vaspitanja.

Na kraju, svaki nastavnik, u zavisnosti od koncepcije obrazovno-vaspitnog sistema uživa određeni stepen autonomije koji mu omogućava da, u većoj ili manjoj meri, samostalno upravlja nastavom, što samo ističe potrebu za postojanjem kritičkog stava prema sopstvenom radu i ponašanju, kao i prema celokupnom nastavnom procesu, u cilju samounapređenja, unapređenja svog rada sa učenicima i kontinuiranog podizanja kvaliteta nastave na viši nivo.

7.2 KVALIFIKACIJE NASTAVNIKA KOJI IZVODE NASTAVU FIZIČKOG VASPITANJA U EVROPSKIM OBRAZOVNO-VASPITNIM SISTEMIMA

U evropskim okvirima, stepen specijalizacije nastavnika koji izvide nastavu fizičkog vaspitanja razlikuje se, pre svega na nivou osnovnog i srednjeg obrazovanja. U okviru srednjeg obrazovanja za nastavu fizičkog vaspitanja zaduženi su, uz retke izuzetke, predmetni nastavnici fizičkog vaspitanja, sa diplomom osnovnih ili master akademskih studija. U osnovnom obrazovanju praksa varira, pri čemu se izdvajaju 4 varijante koje egzistiraju u okviru različitih evropskih sistema. To su sledeće:

1. Fizičko vaspitanje predaje predmetni nastavnik
2. Fizičko vaspitanje predaje razredni nastavnik

3. Fizičko vaspitanje predaje razredni nastavnik uz asistenciju nastavnika fizičkog vaspitanja ili kvalifikovanog saradnika
4. Škole imaju autonomiju u izboru kadra koji će realizovati nastavu fizičkog vaspitanja

Prvi slučaj, koji podrazumeva praksu da fizičko vaspitanje u osnovnom obrazovanju predaju predmetni nastavnici, koji su stekli usmereno obrazovanje iz oblasti fizičkog vaspitanja, svakako u najvećoj meri pogoduje uspešnoj realizaciji nastave i stvara uslove za maksimiziranje efekata rada sa učenicima i uspešniju realizaciju sadržaja predviđenih nastavnim programom, sve na dobrobit samih učenika, a zatim, konsekventno, i društva u celini. Ovakva praksa je, nažalost, prisutna u manjem broju evropskih obrazovnih sistema, među koje spadaju Bugarska, Španija, Letonija, Grčka, Rumunija i Turska.

Samostalno izvođenje nastave fizičkog vaspitanja u osnovnom obrazovanju od strane nastavnika razredne nastave, formalno kvalifikovanih za podučavanje svih predmeta, svakako predstavlja nepovoljniju situaciju u odnosu na prethodni slučaj, i prvenstveno je zastupljeno u mlađim razredima, kao što je slučaj u Poljskoj, Portugalu i Sloveniji.

Nastavu fizičkog vaspitanja koju, na osnovnom nivou, mogu sprovoditi nastavnici razredne nastave, ali uz moguću pomoć kvalifikovanih trenera, sportkih savetnika ili predmetnog nastavnika nalazimo u obrazovno-vaspitnim sistemima Nemačke, Francuske, Irske i dr. U ovom slučaju kao otvoreno pitanje se nameće stručnost saradnika koja može imati uticaja na tok nastavnog procesa, kvalitet nastave, savladanost sadržaja nastave od strane učenika i rezultate pedagoškog delovanja u okvirima školskog sistema uopšte.

Poslednji slučaj podrazumeva autonomiju škole u izboru da li će fizičko vaspitanje predavati predmetni ili nastavnik razredne nastave, što u najvećoj meri zavisi od dostupnosti i raspodele ljudskih resursa, pri čemu je neophodno istaći da nastavnici razredne nastave u ovom slučaju imaju formalne kvalifikacije da predaju fizičko vaspitanje.

Tabela 14. Tabelarni prikaz kvalifikacija nastavnika neophodnih za realizaciju nastave fizičkog vaspitanja u osnovnom obrazovanju, na nivou Evrope

Predmetni nastavnik	ES; BE; ES; PL; GR; RO; BG; TR; PO
Nastavnik razredne nastave	PO; IR; LI; MT; FR; IT; DE; AT; SL; HR; LE; PL; CY
Nastavnik razredne nastave uz asistenciju	FR; DE; SL; IR; MT
Autonomija škole u izboru	UK; IS; SL; HU; CZ; SK; NO; FI; SE

Izvor: European Commission/EACEA/Eurydice, 2013. *Physical Education and Sport at School in Europe* Eurydice Report.
Luxembourg: Publications Office of the European Union; modifikovano za potrebe rada

Kada je u pitanju srednje obrazovanje, kao što je već pomenuto, za realizaciju nastave fizičkog vaspitanja zaduženi su predmetni nastavnici, koji poseduju diplomu akademskih ili master studija. Oko polovine evropskih obrazovnih sistema kao neophodnu kvalifikaciju za rad na ovom stepenu obrazovanja navodi diplomu osnovnih akademskih studija, dok je u ostalim slučajevima neophodna master diploma. Od ovakve prakse odstupaju samo Norveška, Island i Danska, gde su škole autonomne po pitanju izbora nastavnog kadra koji predaje fizičko vaspitanje, i to u smislu zapošljavanja nastavnika razredne nastave ili predmetnih nastavnika.

7.3 KONTINUIRANI PROFESIONALNI RAZVOJ NASTAVNIKA U EVROPSKIM OKVIRIMA

Potreba za kontinuiranim profesionalnim razvojem i usavršavanjem nastavnog kadra, u savremenim uslovima nastave fizičkog vaspitanja, nameće se, više nego ikad, kao nužnost s obzirom na promene, pre svega u društvu, a zatim i u školskom sistemu, čime je u prvi plan postavljena multidimenzionalna uloga nastavnika fizičkog vaspitanja koji svojim delovanjem dugoročno utiče na razvojni put svojih vaspitanika, uz imperativ realizacije cilja i zadataka fizičkog vaspitanja. Ipak, potrebu za kontinuiranim profesionalnim razvojem ništa ne odslikava bolje od dobro poznate maksime “Sve što se ne koristi zakržljava”. U skladu s’ tim logično je, i neophodno, da savremen nastavnik fizičkog vaspitanja mora unapređivati svoja stručna znanja i sposobnosti kako bi se na najbolji način suočio sa izazovima nastave koji se pred njega postavljaju tokom radnog veka u obrazovnom sistemu.

U tom smislu, kao cilj kontinuiranog profesionalnog razvoja u evropskim okvirima navodi se unapređenje procesa podučavanja i učenja, ažuriranje nastavničkih veština i uvođenje nastavnika u nove tehnike i trendove metodike nastave fizičkog (European Commission/EACEA/Eurydice, 2013. *Physical Education and Sport at School in Europe* Eurydice Report.).

Potreba za kontinuiranim profesionalnim razvojem, u nekim slučajevima, može biti posledica primene novog nastavnog plana i programa, kakav je slučaj u Estoniji, na Kipru i Malti, ili predstavlja deo nacionalne strategije kojim je obuhvaćen i ovaj segment unapređenja nastave, što je situacija npr. u Švedskoj, Sloveniji i Norveškoj, uz uključenje ne samo predmetnih nastavnika fizičkog vaspitanja, već i nastavnika razredne nastave i nastavnika drugih predmeta, čime se promoviše multidisciplinarni pristup fizičkom vaspitanju i integracija fizičke aktivnosti u celokupan školski radni dan.

Ponuda kurseva i programa sa ciljem kontinuiranog profesionalnog usavršavanja varira u zavisnosti od nacionalnih, regionalnih i lokalnih potreba, ali i potreba unutar pojedinačnih škola. Po pravilu, kontinuirani profesionalni razvoj predstavlja obavezu nastavnika, koji učestvuje na kursovima koji se razlikuju po ciljevima, trajanju i sadržaju, u skladu sa ličnim afinitetima ili prepoznatim potrebama ili u okviru sistema redovnog i obaveznog kontinuiranog profesionalnog usavršavanja, kakav je slučaj u Turskoj i na Kipru.

Kao tela koja pružaju prilike za kontinuirano profesionalno usavršavanje nastavnog kadra, tj. organizuju prigodne programe i objavljuju materijale relevantne u datoj oblasti, u evropskim okvirima izdvajaju se:

1. Ustanove visokog obrazovanja, npr. u Bugarskoj, Austriji, Finskoj i Sloveniji;
2. Centri za pružanje kontinuiranog profesionalnog razvoja u okviru obrazovnog sistema, što je slučaj u Portugalu i Sloveniji;
3. Udruženja nastavnika fizičkog vaspitanja, npr. u Belgiji;
4. Posebno angažovani predmetni savetnici za fizičko vaspitanje, npr. u Nemačkoj i na Malti.

7.4 KVALIFIKACIJE NASTAVNIKA KOJI IZVODE NASTAVU FIZIČKOG VASPITANJA U REPUBLICI SRBIJI

Zakonom o osnovama sistema vaspitanja i obrazovanja Republike Srbije propisano je da obavljanje obrazovno-vaspitnog rada mogu vršiti lica sa odgovarajućim visokim obrazovanjem, tj. nastavni kadar sa diplomom osnovnih akademskih, ili diplomskih (master) akademskih studija, osim u posebnim slučajevima predviđenim Zakonom. Datu problematiku dalje tretira Pravilnik o dozvoli za rad nastavnika, vaspitača i stručnih saradnika Ministarstva prosvete, kojim su bliže određeni način i uslovi dobijanja neophodne licence za rad nastavnika, posle položenog ispita za licencu pred petočlanom komisijom Ministarstva prosvete. Na taj način, postavljen je zakonski okvir koji omogućava selekciju kadrova za rad u vaspitno-obrazovnim institucijama, što predstavlja polazišnu tačku za njihov budući kvalitetan rad.

Predmetni nastavnici fizičkog vaspitanja u okvirima obrazovno-vaspitnog sistema Republike Srbije školuju se na relevantnim visokoškolskim ustanovama koje su akreditovane za izvođenje potrebnih studijskih programa. U tom smislu, pretpostavlja se da program osnovnih akademskih studija, čija se nadgradnja postiže pohađanjem diplomskih (master) akademskih studija, u okviru nastave na 4 državna Fakulteta sporta i fizičkog vaspitanja, u Beogradu, Novom Sadu, Nišu i Leposaviću obezbeđuje potreban nivo, obim i dubinu opštih i stručnih znanja neophodnih za rad u fizičkom vaspitanju unutar školskog sistema. U skladu sa Zakonom diploma završenih osnovnih akademskih ili diplomskih (master) akademskih studija stečena na jednom od pomenutih fakulteta predstavlja neophodan uslov za rad u vaspitno obrazovnom sistemu na teritoriji Republike Srbije.

Zakonom o osnovnom obrazovanju i vaspitanju definisano je da se isto ostvaruje kroz dva četvorogodišnja obrazovna ciklusa, sa ukupnim trajanjem od 8 godina. U okviru prvog ciklusa osnovnog obrazovanja, 1-4. razreda, za učenike se organizuje razredna nastava. U skladu sa Zakonom, i u skladu sa odredbama Pravilnika o stepenu i vrsti obrazovanja nastavnika i stručnih saradnika u osnovnoj školi, nastavu fizičkog vaspitanja u pomenutom periodu sprovode nastavnici razredne nastave, koji su formalno kvalifikovani da predaju sve predmete, ali ne poseduju uže stručne kvalifikacije iz oblasti fizičkog vaspitanja.

U drugom ciklusu osnovnog obrazovanja, 5-8. razreda, za učenike se, prema Zakonu o osnovnom obrazovanju i vaspitanju, organizuje predmetna nastava, kako fizičkog vaspitanja, tako i drugih nastavnih predmeta, pa u tom periodu školovanja učenicima fizičko vaspitanje predaju predmetni nastavnici fizičkog vaspitanja sa diplomom osnovnih ili diplomskih (master) akademskih studija Fakulteta sporta i fizičkog vaspitanja, što je bliže određeno Pravilnikom o stepenu i vrsti obrazovanja nastavnika i stručnih saradnika u osnovnoj školi.

U okviru srednjeg obrazovanja u Republici Srbiji neophodne kvalifikacije koje nastavnik mora posedovati da bi predavao fizičko vaspitanje u gimnazijama ili srednjim stručnim školama propisane su Pravilnikom o stepenu i vrsti obrazovanja nastavnika, stručnih saradnika i pomoćnih nastavnika u gimnaziji i Pravilnikom o vrsti stručne spreme nastavnika, stručnih saradnika i pomoćnih nastavnika u stručnim školama i, u oba slučaja, podrazumevaju posedovanje diplome osnovnih ili diplomskih (master) akademskih studija Fakulteta sporta i fizičkog vaspitanja.

7.5 STRUČNO USAVRŠAVANJE NASTAVNIKA U REPUBLICI SRBIJI

Neophodno je posebno istaći činjenicu da svaki nastavnik fizičkog vaspitanja, u krajnjem i svaki nastavnik uopšte, ima profesionalnu potrebu, a zatim i zakonsku obavezu da svoje znanje unapređuje, proširuje i produbljuje, ne samo kroz organizovane forme usavršavanja, već pre svega, samostalnim radom i učenjem, kroz čitav svoj radni vek. Značaj permanentnog stručnog usavršavanja prepoznat je kao vrednost ne samo za nastavnika, već i za celokupan obrazovno-vaspitni sistem, zbog čega je ova problematika bliže regulisana odredbama Pravilnika o stalnom stručnom usavršavanju nastavnika, vaspitača i stručnih saradnika, Ministarstva prosvete Republike Srbije.

U skladu sa ovim Pravilnikom, nastavnici su dužni da u toku petogodišnjeg perioda, učešćem u odobrenim programima i prisustvom na relevantnim stručnim skupovima ostvare normu od 120 časova usavršavanja. Pomenute programe, koji mogu biti obavezni ili izborni, na osnovu prethodno raspisanog konkursa odobrava Zavod za unapređenje vaspitanja i obrazovanja, a realizuju različiti pravni subjekti među kojima se u oblasti fizičkog vaspitanja izdvajaju: fakulteti sporta i fizičkog vaspitanja, centri za stručno usavršavanje, udruženja pedagoga fizičke kulture i dr. Iznimno, program obuke od javnog interesa donosi ministar koji određuje i

realizatora. Ovakav program svojim sadržajem, ciljevima i ishodima doprinosi sistematskom razvoju i unapređivanju obrazovno-vaspitnog rada i ne podleže konkursu (Pravilnik o stalnom stručnom usavršavanju nastavnika, vaspitača i stručnih saradnika, Službeni glasnik Republike Srbije br 86/2015.). Evidenciju o učešću u programima vodi Ministarstvo prosvete, elektronskim putem.

Koncepcija permanentnog stručnog usavršavanja podrazumeva i mogućnost da nastavnik napreduje sticanjem sledećih zvanja: pedagoški savetnik, samostalni pedagoški savetnik, viši pedagoški savetnik i visoki pedagoški savetnik. Neophodni uslovi za sticanje ovih zvanja biće su propisani istim Pravilnikom.

U okviru Zavoda za unapređenje vaspitanja i obrazovanja problematikom stručnog usavršavanja nastavnog kadra bavi se posebna organizaciona jedinica – Centar za profesionalni razvoj zaposlenih u obrazovanju.

8. VANČASOVNE AKTIVNOSTI

8.1 VANČASOVNE AKTIVNOSTI U FIZIČKOM VASPITANJU

Koncept savremene nastave fizičkog vaspitanja, bez obzira na posmatrani obrazovni sistem, zasniva se na jedinstvu razredno-časovnih oblika rada i vačasovnih aktivnosti, čime se obezbeđuju povoljni uslovi za potpuniju realizaciju cilja i zadataka fizičkog vaspitanja, i stvara mogućnost da fizičko vaspitanje u punoj meri ispolji svoje pedagoško, i postpedagoško dejstvo, usmeravajući razvoj vaspitanika ka aktivnom životnom stilu i delujući kao moćan agens socijalizacije, socijalne inkluzije i samoaktualizacije učenika, kako tokom školovanja, tako i po izlasku iz okvira obrazovno-vaspitnog sistema.

Sam pojam “vančasovne aktivnosti” objedinjuje sve one aktivnosti u koje su učenici, po osnovu dobrovoljnosti, ili po osnovu obaveznosti, uključeni van redovne nastave fizičkog vaspitanja u školi, a koje se realizuju pod okriljem nastavnika fizičkog vaspitanja i predmet su njegovog svesnog planiranja i programiranja.

Iako se na prvi pogled, stiče utisak da se vančasovne aktivnosti nalaze u drugom planu, pre svega kao proširenje sadržaja nastave i podrška razredno-časovnoj nastavi fizičkog vaspitanja, ovaj oblik rada ima znatno dublje implikacije, kako na razvoj učenika, tako i na razvoj samog fizičkog vaspitanja, i predstavlja ravnopravan činilac nastave čiji se rastući potencijal mora što bolje koristiti. U tom smislu, treba imati u vidu prisutne trendove slobodnog izbora aktivnosti zastupljenih u vančasovnom radu i nacionalne strategije zasnovane na dobrovoljnom učešću učenika u fizičkim i sportskim aktivnostima čime se, naspram hronično malog fonda časova fizičkog vaspitanja, vančasovnim oblicima rada daje sve veći prostor i značaj.

Vačasovne aktivnosti su usmerene na učenike uopšte, ali predstavljaju i preduslov za izgrađen, i razrađen, sistem selekcije talentovanih mladih osoba za bavljenje sportom, kao i efikasnu polugu kojom školski sistem može inkluzivno delovati, a zatim i obezbediti uslove za bolji kvalitet života osoba sa invaliditetom i smetnjama u razvoju, kroz učešće u prilagođenim programima fizičkog vežbanja, van razredno-časovne nastave.

8.2 VANČASOVNE AKTIVNOSTI U FIZIČKOM VASPITANJU U EVROPSKIM OKVIRIMA

Vančasovne aktivnosti koje su u evropskim zemljama zastupljene u fizičkom vaspitanju mogu se grubo svrstati u sledeće 3 grupe:

1. Takmičenja;
2. Aktivnosti u vezi sa zdravljem;
3. Mere “aktivnog školskog dana”.

Različiti formati takmičenja u okviru sistema školskog sporta obuhvataju zainteresovanu i/ili selektovanu učeničku populaciju, praktično od početka školovanja, kroz veći broj sportskih disciplina. Organizacija takmičenja na školskom, lokalnom, regionalnom, nacionalnom, i ponekad, internacionalnom nivou omogućava progresivno napredovanje takmičara ili timova kroz duži vremenski period čime su stvoreni uslovi za dugoročno motivisanje učenika i sprovođenje obimnog i planiranog trenažnog rada, u dužem vremenskom intervalu. U organizaciji takmičenja u okviru školskog sporta, na svim nivoima, značajnu pomoć obezbeđuje dobrovoljni rad, čime se stvara mogućnost da se veći broj učenika, koji su manje sposobni ili zainteresovani, dovede u blizak kontakt sa sportskim aktivnostima što, uz pravilano delovanje nastavnika, može uticati na njihovu kasniju aktivizaciju i uključenje u redovno vežbanje, u školi ili van nje. Finansijsko opterećenje koje predstavlja organizacija takmičenja predviđeno je u okviru budžetskih ulaganja u školski sport, mada se sredstva mogu obezbeđivati i iz drugih izvora, pre svega sponzorstava, u skladu sa postojećom pravnom regulativom. Izdvaja se primer Grčke koja je napravila pomak sa takmičarkog ka participativnom stilu školskih prvenstava (European Commission/EACEA/Eurydice, 2013. *Physical Education and Sport at School in Europe* Eurydice Report.).

Mere “aktivnog školskog dana”, odnose se na pokušaje nekih zemalja da, aktivnostima van nastavnog plana i programa, ali u okviru vremena provedenog u školi, gde se pre svega misli na odmore i put do, i od, škole podignu nivo fizičke aktivnosti vaspitanika. Dobri primeri su Danska, sa jutarnjim trčanjem pre početka nastave koje organizuju mnoge škole, i Slovenija, gde škole mogu da organizuju duže odmore namenjene fizičkoj aktivnosti.

Termin “aktivnosti u vezi sa zdravljem” objedinjuje sve vrste programa i projekata za promociju i unapređenje zdravlja kroz vannastavne i nastavne aktivnosti, usmerene na opšte i specifične probleme od interesa za svaku državu ponaosob. Kao primeri problema kojima se bave ovakvi programi navode se: gojaznost, higijena, ishrana, mentalno zdravlje, promocija kretanja itd., tj. promocija zdravog životnog stila uopšte.

U organizaciji i sprovođenju vančasovnih aktivnosti posredno učestvuju različiti državni organi i tela, kao i drugi pravni subjekti u zavisnosti od zakonske regulative koja se bavi ovom problematikom i vezana je za svaku od država ponaosob. U tom smislu, vančasovne aktivnosti mogu biti:

1. Obuhvaćene zakonom, što je slučaj na Kipru, u Portugalu i Sloveniji;
2. U direktnoj nadležnosti resornog ministarstva, kao npr. u Bugarskoj;
3. Briga javnih organa odabranih od strane resornog ministarstva, za šta su primer Viši savet za sport u Španiji ili Hrvatski savez za školski sport u, susednoj, Hrvatskoj;
4. Pod pokroviteljstvom zainteresovanih strana u oblasti sporta, gde su dobar primer olimpijski komiteti ili granski sportski savezi.

Iako je, u evropskim okvirima, evidentna težnja ka uključenju što većeg broja učenika u vančasovne oblike rada, logično se izdvajaju dve specifične grupe koje zahtevaju posebnu pažnju i ka kojima su okrenuti posebni programi. To su osobe sa invaliditetom i smetnjama u razvoju i talentovani sportisti. U prvom slučaju programi su primarno okrenuti inkluziji i boljem razumevanju osoba sa hendikepom u društvu, dok programi okrenuti talentovanim sportistima omogućavaju posebno prilagođavanje školskog rada, što je neophodan uslov za usklađivanje obrazovanja sa režimom učestalih treninga i takmičarskim obavezama.

8.3 VANČASOVNE AKTIVNOSTI U FIZIČKOM VASPITANJU U REPUBLICI SRBIJI

Izvođenje vančasovnih aktivnosti je, u okviru obrazovno-vaspitnog sistema Republike Srbije, zakonski regulisano odredbama člana 40, 42 i 49 Zakona o osnovnom vaspitanju i obrazovanju Republike Srbije i odredbama člana 14, 18 i 21 Zakona o srednjem obrazovanju i

vaspitanju Republike Srbije, a bliže određeno nastavnim planom i programom za pojedinačne razrede osnovne škole, gimnazije, i srednjih stručnih škola.

Osnovne škole su, u skladu sa Zakonom o osnovnom vaspitanju i obrazovanju, dužne da u okviru školskog sporta, najmanje jednom u toku polugodišta, u saradnji sa lokalnom samoupravom, organizuju nedelju školskog sporta koja obuhvata takmičenja svih učenika, u različitim sportskim disciplinama, u skladu sa uzrastom i mogućnostima. Škola je, zatim, u zakonskoj obavezi da učenicima, u okviru svojih kapaciteta, besplatno organizuje sportske sekcije, te da organizuje izlete, ekskurzije i nastavu u prirodi, sve u skladu sa važećim nastavnim planom i programom.

Srednje škole su, u skladu sa Zakonom o srednjem obrazovanju i vaspitanju, u obavezi da organizuju slobodne aktivnosti učenika, kroz rad u sekcijama, uključujući i školske sportske sekcije. Istim dokumentom, dalje je predviđeno da je srednja škola dužna da organizuje program školskog sporta koji, u skladu sa nastavnim programom, kroz pripreme i takmičenja, obuhvata sve učenike. Takođe, predviđeni su i izleti i ekskurzije.

Vančasovne aktivnosti, zastupljene u nastavnim programima u okviru obrazovno-vaspitnog sistema Republike Srbije uključuju:

1. Školske sportske sekcije;
2. Školska takmičenja;
3. Aktivnosti u prirodi;
4. Kroseve;
5. Dane sporta.

Rad školskih sportskih sekcija može predstavljati dopunu redovnoj nastavi fizičkog vaspitanja, u cilju obezbeđivanja veće “doze” fizičke aktivnosti za uključene učenike, ili može biti usmeren na rad sa selektovanim učenicima, u cilju učešća na takmičenjima u okviru sistema školskog sporta. Programom fizičkog vaspitanja predviđeno je da se rad kroz sekcije sa učenicima obavlja sa jednim časom nedeljno (Višnjić i sar., 2004.), mada uvežbavanje predisponiranih učenika za takmičenja zahteva značajno više vremena, zbog čega je potrebno sa njima raditi više puta u toku nedelje, što je napor za nastavnika, i ređe se sreće u praksi.

Školska takmičenja treba, prvenstveno, posmatrati kao sredstvo za samoaktualizaciju učenika, sredstvo masovnog uključenja učenika u vežbanje, bez opterećivanja rezultatom i, tek na kraju, kao mogući instrument bazične sportske selekcije i identifikacije talentovanih individua za učešće u sportu. Školska takmičenja za osnovu treba da imaju aktivnosti zastupljene u redovnoj nastavi fizičkog vaspitanja, pre svega atletiku, gimnastiku i sportske igre, mada postoji mogućnost organizovanja takmičenja u sadržajima koji nisu sastavni deo programa fizičkog vaspitanja. U praksi su dominantno zastupljene sportske igre, s obzirom da su masovne, da se učenici za takva takmičenja relativno lako pripremaju i da za njihovu realizaciju nije neophodno postojanje posebnih materijalno-tehničkih uslova. Treba pomenuti da Strategija razvoja sporta u Republici Srbiji kao prioritetnu oblast navodi razvoj sporta dece i omladine uključujući i školski sport, pa je realno očekivati finansijsku podršku u ovoj oblasti, a sledstveno tome i njen razvoj.

Sintagma “aktivnosti u prirodi” objedinjuje različite sadržaje koji se realizuju van uobičajenog školskog ambijenta– izlete, logorovanje, zimovanje i dr. Aktiv nastavnika fizičkog vaspitanja odgovoran je za planiranje i sprovođenje ovih aktivnosti u okviru vančasovnih i vanškolskih oblika rada.

U okviru fonda radnih dana predviđenih zajedničkim planom, škole na godišnjem nivou organizuju dva krosa, jesenji i prolećni, za koje se učenici postepeno pripremaju u redovnoj nastavi fizičkog vaspitanja. U organizaciji kroseva učestvuju ne samo nastavnici fizičkog vaspitanja, već i nastavnici drugih predmeta, s obzirom na veliki broj učesnika. Aktiv nastavnika fizičkog vaspitanja utvrđuje dužinu staze i mesto održavanja krosa.

Dani sporta planiraju se godišnjim programom rada škole u okviru obaveznih radnih dana i mogu se koristiti za kros, finalna školska takmičenja, prijateljske sportske susrete, školske priredbe i nastupe sa programom fizičkog vaspitanja (javni čas) (Program fizičkog vaspitanja 1-4. razreda osnovne škole, 2004).

Plan i program vančasovnih i vanškolskih aktivnosti se, na predlog stručnog veća, usvaja kao deo godišnjeg programa rada škole.

9. PLANIRANE REFORME

Termin “reforma” potiče od latinskog *reformare*-preoblikovati i, između ostalog, označava nastojanje države da promenom zakonske regulative ili promenom načina rada svojih organa, u određenoj oblasti, unapredi i poboljša rezultate svog delovanja. U tom smislu, reforme obrazovno-vaspitnog sistema, u delu vezanom za fizičko vaspitanje, predstavljaju napor pojedinih država da se nastava fizičkog vaspitanja unapredi i podigne na viši nivo, što je vrednost “per se”, kao i pokušaj da se, delovanjem kroz dostupne centralizovane mehanizme, izbore sa posledicama savremenog načina života koji progresivno degradira zdravlje, fizičku, radnu i odbrambenu sposobnost njihovog stanovništva.

9.1 PLANIRANE REFORME U EVROPSKIM DRŽAVAMA

Prema dostupnim podacima, oko jedne trećine evropskih zemalja sprovodi, ili su već sprovele, reforme vezane za fizičko vaspitanje i sport. Njihovo delovanje usredsređeno je na promene u sledeće tri oblasti:

1. Razvoj nacionalnih strategija i inicijativa širokih razmera;
2. Reforme centralnih nastavnih planova i programa;
3. Unapređenje infrastrukture i sportske opreme u školama.

Nacionalne strategije i inicijative širokih razmera usmerene su promovisanju sporta i fizičkog vaspitanja čime se detaljno bavi zasebno poglavlje u okviru ovog rada.

Najznačajnije promene vezane za fizičko vaspitanje odnose se na reforme nastavnog plana i programa. Ove promene u različitim zemljama dotiču: cilj fizičkog vaspitanja, ishode učenja, zastupljenost nastave fizičkog vaspitanja u okviru nastavnog plana i programa, ocenjivanje, status predmeta, autonomiju škola, dakle, ključne elemente koji dugoročno opredeljuju razvoj, realizaciju, status i efekte nastave fizičkog vaspitanja. U grupi zemalja koje sprovode reforme nastavnog plana i programa nalaze se Portugal, Finska, Grčka, Mađarska, Austrija, Francuska i druge. Posebnu pažnju treba obratiti na reforme nastavnog plana i programa koje se tiču nastavnika fizičkog vaspitanja, kakav je slučaj u Finskoj, Francuskoj i na

Malti, a odnose se na nivo inicijalnog obrazovanja, stupanje u profesiju i obavezu kontinuiranog profesionalnog usavršavanja.

Manji broj zemalja kao prioritet u oblasti fizičkog vaspitanja izdvaja modernizaciju sportskih objekata i poboljšanje uslova za bavljenje sportom u školi, što je, pre svega skupčano sa mogućnostima za budžetska ulaganja, ili sa pokušajem da se ujednači kvalitet dostupne infrastrukture i sredstava za rad u gradskim i ruralnim područjima.

10. ZAKLJUČAK

Kao posledica savremenog načina života, i kao prepoznat problem u Evropskim zemljama, iskristalisala se učestala pojava hipokinezije, sa svim propratnim efektima u smislu pogoršanja zdravstvenog stanja populacije, smanjenja fizičke, radne i odbrambene sposobnosti stanovništva i, posledično, opterećenja budžeta sve većim izdacima u zdravstvenom sektoru. U tom smislu široko je rasprostranjena reakcija kroz sprovođenje nacionalnih strategija i inicijativa širokih razmera, koje, po pravilu, bivaju plasirane kroz sistem fizičkog vaspitanja i školskog sporta. U tom smislu, nedostatak ovakvog delovanja u našoj zemlji, i okrenutost budžetskih ulaganja ka sistemu sporta, pokazuje relativnu neusaglašenost sa evropskim trendovima.

Nastavni plan i program u Republici Srbiji, i nastavni kurikulum u evropskim zemljama u osnovi su veoma slični. Kao cilj fizičkog vaspitanja izdvaja se bio-psiho-socijalni razvoj, bez obzira na posmatrani sistem. Primarno zastupljene aktivnosti u nastavi, u evropskim obrazovnim sistemima i u vaspitno-obrazovnom sistemu Republike Srbije, su sportske igre, gimnastika i atletika za koje je opredeljeno oko 80% nastavnog vremena. Ishodi učenja u našoj zemlji su kvalitativno definisani, što predstavlja još jednu sličnost sa praksom prisutnom u evropskim zemljama.

Fond časova opredeljen za nastavu fizičkog vaspitanja u evropskim okvirima nedovoljan je za obezbeđivanje minimalne doze fizičke aktivnosti, preporučene od strane Svetske zdravstvene organizacije, i kreće se u opsegu 6-15% ukupnog nastavnog vremena u osnovnom, i 3-11% ukupnog vremena nastave u srednjem obrazovanju. S obzirom da je za nastavu fizičkog vaspitanja u okviru obrazovno-vaspitnog sistema u Republici Srbiji opredeljeno prosečno 120min u osnovnom i, prosečno 100min u srednjem obrazovanju, u tom domenu nalazimo se na nivou evropskog proseka. Povećanje fonda obaveznih časova fizičkog vaspitanja može se smatrati neophodnim, u oba slučaja.

U evropskim okvirima, fizičko vaspitanje je obavezan nastavni predmet i, u većini slučajeva, ocenjuje se na isti način kao i ostali predmeti. Prisutno je numeričko i analitičko ocenjivanje, a ocenjuju se fizičke sposobnosti učenika, sportsko-tehnička postignuća i odnos

učenika prema fizičkoj kulturi. Republika Srbija pripada grupi zemalja u kojima se, na početku obazovanja primenjuje analitički, a zatim se prelazi na numerički sistem ocenjivanja. Pozitivan trend razvoja skala za procenu, u cilju unapređenja ocenjivanja, koji je prisutan u nekim evropskim zemljama prisutan je i kod nas.

U okviru obrazovno-vaspitnog sistema Republike Srbije, fizičko vaspitanje nastavnici razredne nastave predaju samo u mlađim razredima osnovne škole. U ostatku školovanja učenicima fizičko vaspitanje predaju predmetni nastavnici sa diplomom osnovnih ili diplomskih akademskih studija. U tom smislu, naša zemlja pripada grupi evropskih zemalja u kojima je ovaj problem relativno dobro rešen. Ipak, postoji potreba da uže stručan kadar izvodi nastavu fizičkog vaspitanja i u mlađim razredima, zarad podizanja njenog kvaliteta. Obaveza nastavnika da se kontinuirano usavršavaju postoji u većem broju evropskih zemalja, kao i u Republici Srbiji.

Školska takmičenja predstavljaju vodeći, i zajednički, deo vančasovnih aktivnosti u evropskim okvirima i u okviru obrazovno-vaspitnog sistema Republike Srbije. Usmerena su uključenju većeg broja učenika u fizičke aktivnosti u okviru škole ili talentovanim učenicima, a mogu imati i inkluzivni karakter. Osnovna razlika u odnosu na stanje u našoj zemlji odnosi se na povećanje broja i obima aktivnosti dostupnih učenicima u evropskim okvirima, što je posledica postojećih nacionalnih strategija i inicijativa širokih razmera.

Reforme vazane za fizičko vaspitanje se sprovode u određenom broju evropskih zemalja u cilju unapređenja postojećeg stanja ili prilagođavanja ove oblasti njihovim specifičnim potrebama. Kao najznačajnije izdvajaju se reforme koje obuhvataju promene nastavnog plana i programa.

LITERATURA

1. Višnjić, D., Jovanović, A., Miletić, K. (2004). Teorija i metodika fizičkog vaspitanja, Beograd.
2. Trnavac, N., Đorđević, J. (2010). Pedagogija, Beograd.
3. Havelka, N. (2000). Učenik i nastavnik u obrazovnom procesu, Beograd.
4. Radisavljević, S., Milanović, I. (2008). Teorija i metodika fizičkog vaspitanja – Praktikum, Beograd.
5. European Commission/EACEA/Eurydice, 2013. *Physical Education and Sport at School in Europe* Eurydice Report. Luxembourg: Publications Office of the European Union.
6. UNESCO World-wide survey of school physical education – Final report 2013., United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization, Paris, France.
7. European Commission/EACEA, Key Data on Education in Europe 2012. Education, Audiovisual and Culture Executive Agency, Brussels.
8. Obrazovni standardi za kraj obaveznog obrazovanja za nastavni predmet fizičko vaspitanje, Zavod za vrednovanje kvaliteta obrazovanja i vaspitanja Republike Srbije, (2010), Beograd.
9. Zakon o osnovama sistema obrazovanja i vaspitanja Republike Srbije, "Sl. glasnik RS", br. 72/2009, 52/2011, 55/2013, 35/2015, 68/2015 i 62/2016.
10. Zakon o osnovnom vaspitanju i obrazovanju, "Sl. glasnik RS", br. 55/2013.
11. Zakon o srednjem obrazovanju i vaspitanju, "Sl. glasnik RS", br. 55/2013.
12. Pravilnik o stepenu i vrsti obrazovanja nastavnika i stručnih saradnika u osnovnoj školi, "Sl. glasnik RS – Prosvetni glasnik", br. 11/2012 i 15/2013.
13. Pravilnik o vrsti stručne spreme nastavnika, stručnih saradnika i pomoćnih nastavnika u stručnim školama, "Sl. glasnik RS – Prosvetni glasnik", br. 72/09, 52/11, 55/13 i 35/15.
14. Pravilnik o vrsti stručne spreme nastavnika, stručnih saradnika i pomoćnih nastavnika u gimnaziji, "Sl. glasnik RS", br. 72/09, 52/11 i 55/13.
15. Pravilnik o standardima kompetencija za profesiju nastavnika i njihovog profesionalnog razvoja, "Sl. glasnik RS – Prosvetni glasnik", br. 5/2011.
16. Pravilnik o dozvoli za rad nastavnika, vaspitača i stručnih saradnika, "Sl. glasnik RS", br. 22/2005, 51/2008, 88/2015.

17. A European framework to promote physical activity for health, Copenhagen, WHO Regional Office for Europe, 2007.
18. European Commission, 2007. *White Paper on Sport.*, dostupno na: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2007:0391:FIN:EN:PDF>.
19. Physical activity strategy for the WHO European region 2016-2025., Copenhagen, WHO Regional Office for Europe, 2016.
20. Sallis, J. i dr., Effects of health-related physical education on academic achievement:project SPARK, 1999., American alliance for health, physical education, recreation and dance, vol. 70.
21. Akcioni plan za sprovođenje strategije razvoja sporta u republici Srbiji 2014-2018. godine.
22. Smith, M.K., (2000). "Curriculum theory and practice" u Encyclopedia of informal education. Dostupno na: <http://infed.org/mobi/curriculum-theory-and-practice/>.
23. Bailey, R., (2006). Physical Education and Sport in Schools: A Review of Benefits and Outcomes. J Sch Health. 2006;76(8).